

DE PROOSDIJKOERIER

Maart 2005 jaargang 21 nummer 1

Colofon

'De Proosdijkoerier' is een kwartaaluitgave van de Historische Vereniging 'De Proosdijlanden' geregistreerd onder ISSN 1388-7165

Redactie:

Joop Frankenhuizen (eindredacteur)
Jan Rouwenhorst
Fred de Wit

Redactieadres:

J.A. Frankenhuizen, Trilgras 16,
3648JD Wilnis. Tel: 0297-282938
e-mail: jfrankenhuizen@hetnet.nl

Bestuur:

J. Meulstee, voorzitter
Tel: 0297-264494

H. Strubbe, secretaris, Kievitslaan 20
3645KL Vinkeveen. Tel: 0297-262560

C. Westerdijk, penningmeester
Tel: 0297-283339

Mw. B. van Tol-Burgers, genealogie
Tel: 0297-284213

A. Hagen, bibliotheek, documentatie en internet. Tel: 0297-287550

Mr. A. G. van Solinge, cultuur- en rechtsgeschiedenis en publicaties
Tel: 0297-289126

E. Swaab, public relations
Tel: 0297-287469

Mw. W. Dijkxhoorn, archeologie, monumenten, excursies en lezingen
Tel: 0297-285373

Mr. J.C. van Loo, algemene zaken
Tel: 0297-288009

Ledenadministratie

L.M. Remmelenkamp, Rozenobel 27,
3641NJ Mijdrecht
Tel: 0297-286170

Postadres vereniging:

Postbus 65, 3648ZH Wilnis

Bankrekening nummer 3696 18505

Website: www.histver-pl.nl

E-mailadres: info@histver-pl.nl

Lidmaatschap:

Lid worden kan door aanmelding bij de ledenadministratie op bovenstaand adres.

Contributie € 15,00 per jaar

Losse nummers € 4,50

Oplage: ca 1200

Opmaak verzorgd door de eindredacteur.

Drukwerk: Drukkerij Avanti Wilnis

Bij de voorplaat

Op de voorkant is het affiche afgebeeld dat door de Oranjevereniging van Wilnis werd aangeboden op het bevrijdingsfeest van 30 augustus 1945. De illustratie is gemaakt door Aug. W. van Gils en is uitgegeven door J.A. Boon en Zoon te Meppel. Het affiche is 25,5 cm bij 33 cm groot. De illustratie is afkomstig uit de collectie van de heer K. van der Wilt uit Mijdrecht.

De tekst verwijst naar het eerste couplet van het Nederlandse volkslied, dat bestaat uit vijftien achtregelige coupletten. Het is tussen 1569 en 1572 geschreven. Philip van Marnix, heer van Sint Aldegonde (ca. 1538-1598), wordt algemeen beschouwd als dichter van de Nederlandse tekst. Het "Wilhelmus" is sinds 10 mei 1932 het officiële Nederlandse volkslied. Bij Koninklijk Besluit is toen vastgesteld dat bij alle officiële gelegenheden, waarbij het volkslied ten gehore wordt gebracht, het 'Wilhelmus' zal worden gespeeld.

Mogelijk is de illustratie een gestileerde verwijzing naar de vrijheidsboom, waarin elf appeltjes van oranje hangen. Die symboliseren de toenmalige elf provincies. De aanduiding 'appeltjes van oranje' komt uit het bekende historielied "De Zilvervloot", door Piet Hein in 1628 op de Spaanse vijand veroverd. Het lied werd geschreven door de Amsterdamse huisarts dr. Jan Pieter Heije (1809-1876).

De "appeltjes van oranje" - oorspronkelijk gebruikt als benaming voor sinaasappelen - verwijzen natuurlijk in het bijzonder naar het Nederlandse vorstenhuis. Tegen een blauwe achtergrond is het Rijkswapen van het Koninkrijk der Nederlanden afgebeeld: een leeuw van goud, met in de opgeheven rechtersvoorklauw een zwaard en in de linkersvoorklauw een bundel van zeven pijlen. De zeven pijlen verwijzen naar de onafhankelijkheid van Nederland. In 1579 tekenden de zeven gewesten (Holland, Zeeland, Groningen, Utrecht, Friesland, Overijssel en Gelderland) de Unie van Utrecht, waarin zij afspraken gezamenlijk in opstand tegen de Spaanse overheersing te komen. De Unie van Utrecht werd in 1581 gevolgd door de Acte van Verlatinghe, waarin de noordelijke Nederlanden zich formeel onafhankelijk verklaarden.

Over de kleuren van de Nederlandse vlag is eeuwenlang veel "gedoe" geweest. Het gaat dan steeds over de kleur van de bovenste baan: oranje of rood. Ten tijde van het 25-jarig ambtsjubileum van koningin Wilhelmina laait de discussie over "oranje-blanje-blue" weer op. Minister-president H. Colijn wordt het voortdurende gezeur - o.a. opgestookt door de media - zat en laat de koningin in februari 1937 een Koninklijk Besluit tekenen, waarin wordt vastgelegd dat de kleuren van de Nederlandse vlag rood, wit en blauw zijn. "De oranje wimpel is een compromis om de verbondenheid - "Oranje Boven" - met het Koninklijk Huis te visualiseren. Dat het vorstenhuis Oranje heet, komt hier even goed uit. Het maakt Nederland het enige land ter wereld dat zijn nationale vlag bij enkele zorgvuldig geselecteerde gelegenheden verbouwt." (1)

Jan Rouwenhorst

(1) Jos Poels; NRC Handelsblad 28 april 2000.

**Inleveren kopij voor het juninummer voor
17 mei 2005 en dan graag in platte tekst
d.w.z. zonder opmaak!**

Doelstelling van de vereniging

De vereniging stelt zich tot doel belangstelling te wekken voor de geschiedenis van De Ronde Venen en een stimulerend aandeel te leveren in de ontwikkeling van de regionale en plaatselijke geschiedenis in de ruimste zin

Feiten en meningen

Het bestuderen van de geschiedenis levert ons regelmatig discussiestof op. Interpretatie van bronnen is namelijk veelal afhankelijk van diegene, die de bronnen bestudeert. Het simpelweg vaststellen van feiten wil nog wel eens aangevuld worden met persoonlijke interpretaties.

Laat een groep mensen maar eens kijken naar dezelfde gebeurtenis en vraag vervolgens om hiervan een verslag te maken. In veel gevallen zal de weerslag van de gebeurtenissen op verschillende manieren beschreven worden. Wie er uiteindelijk gelijk heeft is niet zelden afhankelijk van de status of de positie van degene, die het verhaal schrijft. Onze hedendaagse journalistiek wordt hier nog altijd door beïnvloed. Legt u de verschillende dagbladen maar eens naast elkaar. Dan zijn de beschrijvingen van dezelfde gebeurtenissen zeker niet altijd hetzelfde. Maar ook als dezelfde verhalen door verschillende mensen gelezen worden, dan is opnieuw een interpretatieverschil mogelijk. Ik lees die stukken met een "andere bril" op dan u.

Laat een groepje mensen eens luisteren naar een verhaal en het vervolgens doorvertellen. Of laat een verhaal door een reeks mensen aan elkaar vertellen. Iemand vertelt het zo getrouw mogelijk door aan een buurman. Die vertelt het weer verder aan een derde en zo verder. Stel vervolgens eens vast hoe het uiteindelijke verhaal eruit komt...!! Er zijn alleraardigste conferences gemaakt rond dit verschijnsel.

Die persoonlijke interpretaties van gegevens willen nog wel eens oorzaak zijn van ruzies. Je kunt bepaalde zaken voor waar aannemen en er vervolgens conclusies aan verbinden. Heetgebakerde figuren hebben in het verleden vaak genoeg te snel en ten onrechte die conclusies met geweld kracht bijgezet. Roddel en achterklap hebben niet zelden de geschiedenis negatief beïnvloed.

Dat het interpreteren van feiten afhankelijk is van de persoon die er mee geconfronteerd wordt maakt de zaak er niet doorzichtelijker op. De psyche van de mens is mede oorzaak van het veroorzaken of voorkomen van conflicten.

Want bent u er altijd zeker van, dat uw perceptie de juiste is?

Maar wie bepaalt dat dan wel? Hebben wij binnen onze maatschappij voldoende afspraken gemaakt om daar duidelijkheid over te krijgen? Zijn wij het met zijn allen eens over wat de waarheid is? Gezien de gebeurtenissen om ons heen, zowel in onze eigen Nederlandse maatschappij, als ook in het totale perspectief van de wereld, lijkt het daar voorlopig nog niet op.

Gelijkgezinden zoeken elkaar altijd op. Hoe je iets hoort of leest wordt mede beïnvloed door de eigen persoonlijkheid, alsmede door het groepsbesef.

Discussie is nog tot daar aan toe, maar lijfelijk geweld als manier om de eigen mening kracht bij te zetten is over het algemeen minder acceptabel. En ook dit laatste is niet voor iedereen een vaststaand feit

Moet je ergens bij geweest zijn om erover te kunnen vertellen? Mag je ook een verhaaltje vertellen als je dat zelf alleen maar van horen zeggen hebt? Ieder van ons maakt impliciet keuzes over wat je wilt horen of lezen of hoe je dat wilt interpreteren. De zuiverheid van doorvertellen is afhankelijk van de eerlijkheid van de boodschapper.

We doen binnen onze vereniging aan onderzoek naar en het beschrijven van de geschiedenis. Juist ook in ons kwartaalblad proberen we de feitelijkheid zoveel mogelijk te benadrukken. Toch is het niet verkeerd om bij alles wat je leest te bedenken dat de beleefde feitelijkheid afhankelijk is van veel van de hierboven genoemde factoren. Interpretaties verschillen, meningen wijken af.

Misschien heeft u van afstand of van meer nabij de discussie gevolgd over de naamgeving van het nieuw te vormen parklandschap binnen onze gemeente. Het is bijzonder vermakelijk en voor historisch geïnteresseerden heel interessant om de argumentatie rond die naamgeving te volgen.

Maar ook in deze Proosdijkoerier vindt u weer een grote variatie aan geschiedenisverhalen. Artikelen over diverse onderwerpen en over verschillende periodes. We wensen u weer veel plezier toe bij het beleven en herbeleven van deze verhalen.

Jaap Meulstee, voorzitter.

Inhoudsopgave

- 3. Feiten en meningen**
- 4. Vinkeveen 5 mei 1945**
- 16. September 1944 deel 1**
- 20. 700 jaar proosten van St Jan**
- 23. Een brug te ver**
- 24. Oorlogsherinnering**
- 25. Macht en zekerheid**
- 28. Vinkeveen en Oranje**
- 29. Veepest in de Veenen**
- 34. Pal voor sluitingstijd gevonden**
- 34. Vanuit het bestuur**
- 35. Nieuwe leden**

Vinkeveen 5 mei 1945

door Jan Rouwenhorst

Zaterdag 5 mei 1945. Een dag om nooit te vergeten. Maar dan op een manier die niemand in Vinkeveen zich die ochtend heeft kunnen indenken. Hieronder volgt een poging tot reconstructie van de gebeurtenissen die zich op 5 mei 1945 hebben voorgedaan in Vinkeveen en andere zaken die in relatie staan tot wat zich destijds heeft afgespeeld. Eerder heb ik daarover geschreven in 1993. In dit artikel wordt het beeld dat Adriaan Turkenburg in 2000 heeft geschetst, aangevuld en toegelicht.

Vinkeveen telt in 1945 ruim 4.900 inwoners: meer dan de helft daarvan is rooms katholiek, ruim 30% in Nederlands hervormd en iets minder dan 10% is gereformeerd. Op 5 mei 1945 houdt de Vinkeveense eenheid van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten*, bekend onder de code-aanduiding 8.V.5., straatcontroles, waarbij Duitse militairen tot stoppen worden gedwongen. Dit gebeurt ondanks uitdrukkelijke orders van kolonel Henri Koot (61), commandant van de BS in bezet gebied. Dat controlerende optreden heeft ernstige consequenties. Zes Vinkeveners - allen lid van de BS - vinden op die bevrijdingsdag de dood. Op woensdag 9 mei worden ze onder grote belangstelling begraven. Wat is er op die vijfde mei 1945 gebeurd?

De zes omgekomenen

“Rustig en voorzichtig optreden”

Op vrijdag 4 mei 1945 neemt veldmaarschalk Bernard Law Montgomery in een tent op de Lüneberger heide de capitulatie van alle eenheden van de Duitse Wehrmacht in Noordwest-Europa in ontvangst. De ondertekening vindt plaats om half zeven 's avonds. De Duitse legerleiding krijgt tot zaterdagochtend acht uur de tijd om het bericht van de overgave door te geven aan de bevelhebbers van de Wehrmacht. Van dat tijdstip af zouden er geen oorlogshandelingen meer plaats vinden.

Diezelfde avond, om half negen, brengt het Vlaamse programma van de “European Service” de primeur. Niet lang daarna meldt ook Radio Herrijzend Nederland, dat uitzendt vanuit Eindhoven, het grote nieuws. Het BBC-nieuws van negen uur bevestigt de berichten. Vanuit Amsterdam bericht de landelijke bevelhebber van de Binnenlandse Strijdkrachten, de op handen zijnde capitulatie aan de lagere commandanten van de BS. Ze moeten hun

manschappen mobiliseren en hen naar van te voren vastgestelde verzameladressen dirigeren. Het bevel omvat ook de mededeling: “Rustig en voorzichtig optreden. Geen voorbarig vlagvertoon. U ontvangt nadere instructies.” De opzet is dat de Binnenlandse Strijdkrachten de macht van de Duitsers overnemen. Nog diezelfde avond wordt dat door de Geallieerden verboden.

Doorbellen

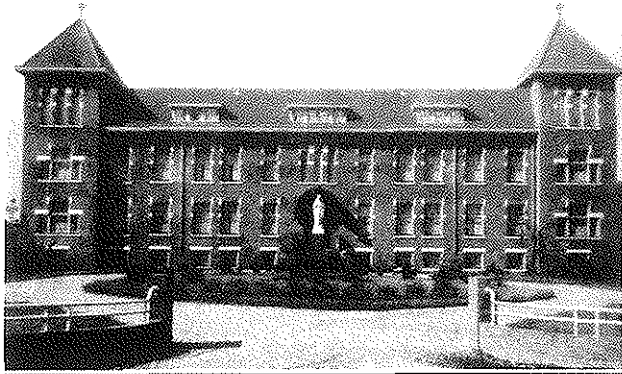
Ondertussen blijkt dat de 61-jarige Generaloberst Johannes Blaskowitz, de Duitse bevelhebber in Nederland, de capitulatie voor West-Nederland niet aanvaardt. In de loop van vrijdagmiddag heeft hij Koot al laten weten tot de beslissende strijd in westelijk Nederland bereid te zijn, tenzij de Geallieerden hem waarborgen dat zijn troepen niet in Russische krijgsgevangenschap worden afgevoerd.

Voor kolonel Koot is die mededeling reden om zijn eerste bericht aan de BS te corrigeren. Zijn tweede boodschap luidt: “Capitulatie der Duitse weermacht geldt niet voor West-Nederland. Alle acties onmiddellijk staken. Geen lid van de BS mag met armband op straat.” Tot nader order mag geen enkele eenheid van de BS actie ondernemen. In feite krijgen de BS-eenheden de opdracht het niet tot gevechten met Duitse legereenheden te laten komen. Gewest na gewest wordt geïnformeerd. Omstreeks één uur 's nachts is men klaar met het doorbellen van dat bericht.

Blaskowitz, die vrijdagavond verrast wordt door het capitulatiebevel, geeft het bericht door aan alle eenheden van de Wehrmacht. Hij voegt er echter aan toe dat iedere eis om de wapens neer te leggen of af te geven, afgewezen wordt en dat iedere gewelddadige poging daartoe met geweld moet worden neergeslagen. Ook de Ordnungspolizei (Grüne Polizei) wordt geïnformeerd dat energiek optreden nodig is tegen acties met een agressief karakter. Het Reichskommissariat deelt mee dat er sprake is van een wapenstilstand en dat het gezag berust bij de Duitse bezettingsautoriteiten.

Een glas wijn

In Vinkeveen gaan veel mensen vrijdagavond 4 mei de straat op. Er worden vreugdevuren ontstoken en men host door het dorp, onder het zingen van "Het Wilhelmus". Bij velen is de feestvreugde groot. Van bijzondere waarde is het verslag van mevrouw Van Leeuwen-Wassenaar, die dan in Maria-oord woont.

MariaOord bron: Archief Vecht en Venen

Zij heeft de oorlogsperiode op schrift gesteld. "Men hoorde (...) gejuich, gejoel, vreugdekreten, er werd geschoten. Iemand kwam de voortuin in, haastig nerveus. 't Is Vrede! Ja vrede ... vre..e..e..de!!" 't Werd rondgezegd in het huis. Het vreugdevuur was ontstoken. De rector noodde anderen binnen (...) Men dronk en klonk er op; anderen dankten God in stil ontroerend gebed."

Daar tegenover staat de beleving van Joop van Spengen (26). Hij brengt op die vrijdagavond het illegale blad "De Luistervink" rond en bezorgt ook een exemplaar bij oud-burgemeester G.E. Mühlradt (64). Mühlradt is, na een militaire carrière in o.a. Nederlands Indië, medio 1931 tot burgemeester van Vinkeveen en Waverveen benoemd. Van Spengen wordt uitgenodigd om bij Mühlradt binnen te komen. Samen drinken ze een glas wijn op de bevrijding. Van Spengen vertrekt weer tegen een uur of tien. Van een uitgelaten mensenmassa herinnert hij zich niets, zo schrijft Adriaan Turkenburg.

Mühlradt is in februari 1944 opgevolgd door de NSB'er Hettema,. Sinds november 1944 is Mühlradt door (suiker)ziekte niet meer in staat om zijn functie uit te oefenen. Enkele dagen na de bevrijding dient Mühlradt zijn ontslag in. Begin 1946 wordt aan Mühlradt eervol ontslag verleend. Over de uitoefening van zijn ambt als burgemeester tijdens de oorlogsperiode bestaat echter geen eenduidig beeld. Opvallend is de begeleidende brief die het bestuur van de Oranjevereniging hem in mei 1946 stuurt, als hem bij zijn vertrek uit Vinkeveen een bloemstuk wordt aangeboden. "(Als) blijk van waardering en dankbaarheid voor het vele goede door u in de vreedzame jaren van uw ambtsvervulling voor haar gemeente verricht (...)."

NSB en Vinkeveen

Toch is er sprake van een gespannen sfeer. Het dorp is al voor de oorlog bekend om het relatief grote aantal sympathisanten van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) onder de bevolking. Verkiezingsuitslagen tonen aan dat de NSB in Vinkeveen voor de oorlog steeds boven het landelijke gemiddelde scoort. Overigens wordt dat verschil bij drie opeenvolgende verkiezingen steeds pregnanter zichtbaar. In 1935 stemt één op de elf Vinkeveeners op de NSB, in 1939 is dat één op de zestien. Landelijk zijn de cijfers resp. één op de dertien en één op de achtentwintig.

Wellicht is de sympathie voor de NSB deels te verklaren uit de slechte economische omstandigheden waarin veel mensen in Vinkeveen voor de oorlog verkeren en de "succesvolle" aanpak van de werkloosheid door de Duitse overheid, terwijl de Nederlandse regering in economisch opzicht passief blijft. De "aanpassingspolitiek" van bezuinigen op de overheidsuitgaven leidt er zelfs toe dat de crisis onnodig lang voortduurt. De NSB propageert juist een radicale aanpak en ziet in Hitler-Duitsland een economisch voorbeeld. In economisch opzicht staan veel mensen in Vinkeveen er slecht voor: de boerenbedrijven brengen weinig op, de veenderij is verre van rendabel, er is geen industrie en de infrastructuur is slecht. Ook is wel gesuggereerd dat er een relatie zou zijn tussen kerkelijke gezindte en het accepteren van Duitse overheidsgezag. Het gaat dan om de interpretatie van de bijbeltekst van Romeinen 13. Overigens zou het zeer onjuist zijn om alle NSB-stemmers in Vinkeveen te typeren als landverraders. Veel Vinkeveeners realiseren zich - wellicht door politieke oppervlakkigheid - te laat de ware aard van de beweging en zelfs van Hitler-Duitsland. Anderen blijven de NSB trouw in volle overtuiging of kiezen vanwege pragmatische motieven voor "de Duitse kant". Weer anderen zijn geen lid van de beweging maar wel pro-Duits.

Een anonieme student

Een bron uit 1945 meldt dat de BS in Vinkeveen, waar geen Duitse bezetting is, in de nacht van vrijdag op zaterdag gewapend door het dorp loopt, om de mensen tot rust te manen en om een "bijltesdag" te voorkomen. Het is de vraag of die notitie niet te overtrokken is. Na "Dolle Dinsdag", in september 1944, waren diverse NSB'ers, die misschien iets te vrezen hadden, al uit het dorp vertrokken. Bovendien was er gedurende de gehele oorlog door leden en sympathisanten van de NSB nooit verraad gepleegd tegen de BS, en ook niet tegen de vele onderduikers, waaronder Joden. Uit archiefonderzoek is mij slechts één enkele anonieme brief bekend, waarin gewezen wordt op de

aanwezigheid van een Duitse Jood, die zich zou schuilhouden in een huisje aan de Groenlandsekade. De brief dateert van maart 1943 en is ondertekend met "een student die zich veel in Vinkeveen ophoudt". Overigens heeft burgemeester Mühradt eind 1942 aan de rijksinspectie van het bevolkingsregister laten weten "dat in het bevolkingsregister van deze gemeente geen personen (voorkomen) wier persoonskaart is geruiterd met een J."

Er zijn tijdens de oorlogsjaren in Vinkeveen geen burgerslachtoffers gevallen of inwoners door toedoen van NSB'ers opgepakt en voor lange tijd opgesloten. De sfeer van een op handen zijnde "bijltjesdag" hangt dus niet vanzelfsprekend "in de lucht". Blijft staan dat er in Vinkeveen gedurende de hele oorlog relatief veel NSB'ers zijn. Op een incomplete (arrestatie)lijst van de BS staan meer dan 60 adressen. Direct na de bevrijding zouden 135 Vinkeveners zijn opgepakt vanwege hun politieke stellingname gedurende de oorlog.

Instructies uit Breukelen

De BS-leiding te Vinkeveen bestaat uit plaatselijk commandant Henk Berkelaar (37), Piet (Petrus) van Wijk is zijn plaatsvervanger en militair commandant Floris van Golen (46). "Meester" Jan Berkelaar (37) - onderwijzer op de school in Waverveen - is o.a. belast met spionagezaken, de koeriersdienst en de politieke inlichtingendienst. Dirk van Ruller (42) is stafofficier.

Henk Berkelaar is timmerman-aannemer en woont aan de Herenweg. Daar woont ook Van Ruller, van beroep belastingambtenaar. Van Ruller is tevens districtsleider en plaatselijk leider van de LO, de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers en heeft in die organisatie veel contacten. Hij is o.a. betrokken bij het opmaken en verstrekken van valse persoonsbewijzen. Van Wijk (25) is veehouder en woont aan het Achterbos. Van Golen is chef-machinist van het watergemaal "De Waver" (vroeger "De Voogd" geheten) en woont met zijn gezin achter in de polder aan de Waverdijk, dus ver buiten het dorp Vinkeveen.

Overigens kan uit beschikbare documenten worden geconcludeerd dat er - achter de schermen - allerm minst sprake is van eendracht binnen de leiding van de plaatselijke BS. Zo heeft in het bijzonder Van Ruller diverse malen - zowel tijdens de oorlog als daarna - binnen de BS-organisatie ernstige kritiek geuit op het karakter, de tact en het optreden van Henk Berkelaar. Dit, zo stelt Van Ruller, "afgezien van de goede Vaderlandsche eigenschappen van de P.C. 8.V.5. N.B.S, die allerm minst behoeven ontkend te worden". In opdracht van Henk Berkelaar gaat de BS'er Jo Kuijper in de vroege ochtend van 5 mei - het is tegen een uur of vijf - naar het districtshoofdkwartier in Breukelen om instructies te

halen. Volgens Van Ruller is er om negen uur 's ochtends in Vinkeveen "nog weinig te doen. Enkele vlaggen en wat orange dragend publiek. De N.B.S. vertoonde zich nog niet op straat, althans niet zichtbaar." Maar meldt hij: "Rijdende door Mijdrecht en Wilnis trof het mij dat daar alles vlagde en gewapende NBS-ers marcheerden in groepen over de straat." Tegen half elf is Kuijper terug uit Breukelen met orders. Die zouden neerkomen op het volgende: "Als er (Duitse) militairen zijn, dan moet de plaatselijk commandant van de BS aan hun commandant vragen de wapens in te nemen. Daarna moet men zich richten op de arrestatie van foute Nederlanders, het afzetten van wegen en het controleren en fouilleren van alle voorbijgangers. Dan pas kan gevlagd worden." Adriaan Turkenburg schrijft dat de BS'ers onder de indruk raken van het verhaal dat Kuijper vertelt over een ontwapeningsincident in Breukelen. Als reactie benadrukt militair commandant Van Golen het belang van een rustig gedrag.

Arsenaal

In het verenigingsgebouw naast de (toenmalige) NH-kerk hebben zich ongeveer honderd leden van de BS verzameld. Ongeveer vijftig mannen beschikken over een stengun. De overigen hebben oude Nederlandse geweren. De bijbehorende munitie, verpakt in doosjes van vet karton, is opgebaggerd uit de sloot naast de latere betonfabriek "De Adelaar"

In een archiefstuk van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie meldt een politieagent dat er wel 800 vuurwapens boven water zijn gehaald en gerepareerd. Henk van Vliet, één van de betrokkenen, houdt het op ongeveer 80 stuks. De geweren zijn in de meidagen van 1940 door Nederlandse militairen in de Vinkeveense Plassen gedumpt. Het is vooral Henk Berkelaar die het opgedregde wapentuig weer schietklaar maakt. Uit andere archiefstukken valt op te maken dat de Vinkeveense BS over een behoorlijk arsenaal moet hebben beschikt. Uit de wapenlijsten valt het volgende op te maken: 46 geweren met patronen, 36 stens met 7.000 patronen, drie brens met 4.000 patronen, 3 pantservuisten of bazooka's met 27 projectielen en tien pistolen met 80 kogels. Ook zijn er 16 handgranaten voorradig.

Sinds de herfst van 1944 hebben in de regio op verscheidene locaties wapendroppingen plaatsgevonden. Daarvan zijn er veel, na assemblage, vervoerd naar Amsterdam en Utrecht. Maar een deel is in eigen beheer gehouden door het plaatselijk verzet van Mijdrecht, Wilnis en ook Vinkeveen. Vanaf eind 1944 komen er meer wapens in handen van de verzetsbeweging. In 1993 schreef een zoon van één van de Vinkeveense BS'ers mij: "Vooral de jongeren willen, nadat ze zoveel wapens

hebben moeten schoonmaken, uit het verpakingsvet halen, er actief mee worden. De BS in totaliteit is beheerst opgetreden. Enkelen hebben helaas onderschat dat zij geoefende militairen tegenover zich hadden.”

Ongelukkige samenloop

Volgens Van Ruller komt hij om half twaalf terug in Vinkeveen met de volgende orders van de districtscommandant: de vlaggen moeten ingehaald worden en er mogen geen demonstraties plaatsvinden. Terwijl hij dat doorgeeft aan Berkelaar en Van Golen, worden de oranje armbanden aan de BS'ers uitgedeeld.

Aan het eind van de ochtend gaan diverse gewapende patrouilles posten bij de doorgaande wegen. De bedoeling is wellicht om te voorkomen dat NSB'ers het dorp verlaten. Maar het is goed mogelijk dat de opdracht ruimer van aard is geweest of dat de indruk is gewekt om op plaatselijk niveau straatcontroles te houden en passerende Duitsers te overreden hun wapens af te geven.

Daarbij zou geen geweld worden gebruikt. Daarmee gaat men overigens in tegen de uitdrukkelijke orders, die op landelijk niveau zijn uitgevaardigd. Immers, kolonel Koot laat in de loop van zaterdagochtend opnieuw weten dat de BS nog niet als zodanig op straat mag verschijnen en dat men iedere gewapende actie tegen Duitse troepen moet vermijden. Het lijkt er op dat deze informatie niet goed en niet tijdig in Vinkeveen bekend is.

Het optreden van de BS, hoe terughoudend dat geweest mag zijn, heeft ernstige consequenties. Over de feitelijke gang van zaken bestaan tegenstrijdige lezingen en uiteenlopende interpretaties. Daarbij raken feiten en meningen al snel verstrengeld.

Enerzijds worden de voorvallen van die zaterdag beschouwd als een uiterst ongelukkige samenloop van omstandigheden, waarin de ondergrondse heldhaftig optreedt. Anderzijds wordt er kritiek geuit en lijdt het prestige van de BS schade. De BS zou onvoorzichtig, zelfs overmoedig, zijn geweest.

Daartegen moet stelling worden genomen. Eerder is er sprake van een uiterst tragische opeenvolging van gebeurtenissen. De escalatie is niet gezocht. Aan te nemen valt dat de BS-leiding beslist geen gevecht in het dorp heeft willen uitlokken tegen een goed getrainde vijand.

“Geloof je nu heusch?”

Dat de gemoederen toch hoog oplopen, valt af te leiden uit een emotionele reactie, die enkele dagen later verschijnt in het blad “Ons Noodrantsoen”. Daarin wordt het optreden van de BS gerechtvaardigd. Tevens wordt in het blad benadrukt dat de Duitsers een eigenzinnige opvatting over “vrede” hebben. Met critici wordt afgerekend: “Hebben de betweters die nooit enig risico hebben

willen lopen, die nooit iets anders gedaan hebben, dan door hun geklets anderen in gevaar brengen, in vijf jaar Nazieterreur niet geleerd wat er van de schoone leugen van Mei 1940 is terecht gekomen?! Geloof je nu heusch, dat de Moffen alleen maar geschoten hebben, omdat zij werden beschoten?! Zeggen de handgranaten aan de Provinciale weg, hoek Dorpsstraat (bedoeld wordt Herenweg, jr) U niets!.....”

Daarmee wordt verwezen naar het eerste incident, dat zich voordoet bij de hoek Herenweg en de toenmalige Ringbrug, ter hoogte van de huidige zeilschool. (Het viaduct ter hoogte van de Herenweg dateert van 1958, jr) Daar dwingen enkele BS'ers een auto met Duitse militairen - rijdend in de richting Loenersloot - tot stoppen. “Het bleek dat een auto met Duitsers niet aangehouden wenste te worden. Men gooide een handgranaat naar mijn broer Cor. Deze handgranaat kwam in een sloot terecht en veroorzaakte een modderbad. Dit was ongeveer 300 meter bij onze post vandaan”, aldus Henk van Vliet. Terwijl BS'er Cor van Vliet (28) zijn geweer op de vier Duitsers richt, sommeert de rijksveldwachter J.H. Severs (36) hen tot overgave. De Duitsers zouden daarop hebben gereageerd met de mededeling: “Es ist Friede. Wir gehen Gott sei dank nach Hause.” Uiteindelijk mogen de Duitsers doorrijden.

Deze beschrijving, die in grote lijnen ook wordt genoemd in “Ons Noodrantsoen” van 8 mei 1945 staat naast enkele andere meldingen, die aangeven dat er ter plekke in de loop van de zaterdagochtend geschoten is op een auto met Duitse militairen. Zo schrijft Jan Berkelaar - destijds vervener en schipper - (over hem gaat het in dit verhaal, jr) mij in juni 1994 vanuit Belmont, Canada, dat hij 's ochtends bij Henk Berkelaar is geweest om een pantservuist op te halen en vervolgens positie heeft ingenomen aan de Vinkeveense kant van de (houten) brug op de provinciale weg. In zijn optiek is er zelfs met een pantservuist geschoten op een voertuig met Duitse militairen, die vervolgens omkeren en terugrijden in de richting Loenersloot.

Vier versies

Enkele BS-ers posteren zich nabij de hoek Groenlandsekade/Provinciale weg, ter hoogte van het huidige hotel Bilderberg Résidence. Het is dan ongeveer één uur 's middags. Wat zich daar vervolgens afspeelt, is niet onomstotelijk vast te stellen. Eén interpretatie is dat de BS'ers direct na aankomst worden beschoten door Duitse militairen die daar met hun auto staan. Volgens een andere versie houden de BS'ers enkele Duitsers aan, die uit de richting Loenersloot komen. Een derde lezing is dat de BS'ers een Duitse motorrijder, afkomstig uit de richting Loenersloot, tot stoppen dwingen. Bij de daarop volgende woordenwisseling zou per ongeluk

een schot zijn gelost door één van de BS'ers. Daardoor wordt een Duitse officier, die in het zijspan zit, dodelijk getroffen. Vervolgens zou de motorrijder met het slachtoffer zijn teruggekeerd naar Loenersloot.

Een vierde versie is dat een Duitse auto met een witte vlag beschoten zou zijn door de eenheid van de BS, die stelling had genomen op een zandheuvel. Dat zand was destijds opgeworpen voor de aanleg van de huidige autosnelweg. Waarschijnlijk is de toenmalige positie van de kleine BS-eenheid te lokaliseren op het terrein van (of in de directe nabijheid van) het huidige parkeerterrein naast de autosnelweg

In ieder geval staat vast dat in de vroege middag van 5 mei ter hoogte van de Groenlandsekade een Duitse militair is doodgeschoten door een lid van de BS. Adriaan Turkenburg schrijft daarover het volgende: "Zeker is dat één van de Duitsers werd doodgeschoten door C.B., één van de beide postende BS'ers. Geschrokken zagen deze twee al snel de mogelijke gevolgen van het dodelijke schot in en vluchtten in een roeiboort de Plassen op." Na raadpleging van het Vinkeveense bevolkingsregister in combinatie met de ledenlijst van de BS, waarop ongeveer 150 namen staan, kan de identiteit van de 28 jarige schutter worden vastgesteld. Als reactie op het schietincident (of de schietincidenten, jr) begeeft een grote groep Duitse militairen zich vanuit Loenersloot naar de Groenlandsekade.

Schotenwisseling

Een andere groep BS'ers, die enige tijd later over de Groenlandsekade naar de Provinciale weg fietst - en niet op de hoogte is van de gebeurtenissen - wordt voor de T-splitsing geconfronteerd met de Duitse legereenheid, die per bus en/of open vrachtwagens uit Loenersloot is aangevoerd, nadat de Duitse autoriteiten daar op de hoogte zijn gebracht van het incident met dodelijke afloop. Die ontmoeting leidt tot een schotenwisseling, waarbij de 26-jarige schilder Jan Jetten zwaar gewond raakt.

Een andere BS'er, Clemens Lutz (31), raakt ook gewond, maar ziet kans om zich in Vinkeveen te laten behandelen door de huisarts Pierrot.

Jan Jetten

Nadat de BS'ers zich hebben teruggetrokken, doorzoeken Duitse eenheden woningen aan de

Groenlandsekade. Er wordt daarbij geschoten en met handgranaten gegooid. Bij die actie worden ongeveer dertig mensen meegenomen. Dat zijn de "circa dertig BS'ers", die dr. L. de Jong noemt in deel 10b van "Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog". In werkelijkheid zijn het omwonenden die als gijzelaars worden opgepakt. Eerst worden ze naar het kasteel van Loenersloot overgebracht, later op de dag worden ze per bus naar Utrecht getransporteerd en per tweetal in cellen opgesloten. Na hun vrijlating - de volgende dag - lopen ze terug naar huis.

De toen 12-jarige Anton Steenbergen is destijds als evacu  ondergebracht op een boerderij aan het begin van de Groenlandsekade. In 1998 tekent hij op "(...) Toen de Duitsers weg waren, kwamen twee BS'ers de werf op met op een ladder een zwaargewonde BS'er." Waarschijnlijk gaat het hier om Jan Jetten.

Inmiddels beseft men in Vinkeveen dat de situatie zeer ernstig is. Er wordt opdracht gegeven om de uitgestoken vlaggen binnen te halen en een vrolijke kinderoptocht wordt vroegtijdig beëindigd. Men realiseert zich dat Duitse militairen fanatiek op zoek zijn naar verzetsstrijders en dat bij die actie ook huiszoekingen worden gedaan. De Duitse eenheden rukken al schietend op naar het dorp via de Nieuwe weg (de huidige N-201, jr) en de Baambrugse Zuwe. Daarbij wordt o.a. de 32-jarige echtgenote van Jan Berkelaar thuis getroffen in haar bovenbeen.

"Het knallen van oude geweren"

Bij de houten Ringbrug - ter hoogte van de huidige zeilschool - waar eerder op de dag al een confrontatie is geweest, stuiten de Duitse militairen - ongeveer vijftig soldaten op de fiets - op tegenstand. Op bevel van BS-commandant Henk Berkelaar heeft een aantal BS'ers daar positie gekozen om de Duitsers zo lang mogelijk op de Provinciale weg te houden, aan de oostzijde van de brug. Dat oponthoud zou andere BS'ers in de gelegenheid stellen een goed heenkomen te zoeken. Een aantal Duitse militairen vindt dekking in de schuttersputjes, die al maanden eerder langs de provinciale weg zijn uitgegraven om bescherming te bieden in geval van geallieerde luchtaanvallen op rijdende voertuigen. "De Duitsers hadden het moeilijk op een toen nog vrijwel kale weg", aldus Henk van Vliet.

Op een dijkslag - een stuk grond achter de huidige zeilschool en het voormalige politiebureau aan de Herenweg - liggen Joop Driehuis (43), Niek Kroon (23) en Dirk van Vliet (24) in dekking achter het riet. Ze zijn met een roeiboort de Ringvaart overgestoken naar de Hoge Dijk. Driehuis en Kroon hebben elk een oud geweer. Van Vliet schiet met een stengun.

Joop Driehuis

Nico Kroon

Aan de westzijde van de Ringvaart zoeken Jan Berkelaar (33), Otto Verrips (32) en Henk van Vliet (21) dekking achter stronken op het erf van Van der Wilt. Volgens Henk van Vliet zou zijn broer nog geroepen hebben: "Henk, kom hierheen, hier zit je beter." Dat is het laatste wat hij van zijn broer Dirk, die van beroep vervener is, hoort.

Dirk van Vliet

Aanvankelijk slagen de Duitsers er niet in over de Ringvaart te komen, omdat die in het schootsveld van de zes BS'ers ligt. Verscheidene Duitsers zouden geraakt zijn. Henk van Vliet vertelde mij in 1993 dat er sprake was van ten minste drie Duitse slachtoffers. "Mijn broer schoot met een stengun (...) Je hoorde ook volop het knallen van de oude geweren van Driehuis en Kroon (...)"

Meegebrachte stropdas

Naar alle waarschijnlijkheid eindigt dit vuurgevecht als de munitie van de BS'ers op de dijkslag op is. Het is na vijf uur 's middags als de vervener Dirk van Vliet aan de Duitsers probeert te ontsnappen door in het water van de Vinkeveense Plassen te springen. In het water wordt hij door een handgranaat aan het hoofd getroffen.

Ter hoogte van de huidige Prins Bernhardlaan onderscheppen de Duitsers de veenarbeider/schipper Kroon en de veenarbeider/turfschipper Driehuis op de dijkslag. Driehuis is als enige van de slachtoffers gehuwd. Beide BS'ers worden ter plekke neergeschoten. Mogelijk zijn ze gewond of dood door de Duitsers in het water gegooid, zoals uit het op schrift gestelde relaas van Nelis van der Wilt blijkt. 's Avonds vervoegt de gereformeerde predikant H.P. Rutgers (40) zich bij een van de families. Hij vraagt of men de meegebrachte stropdas herkent. Voor de vader van Niek Kroon wordt dan duidelijk dat er iets mis is.

Achterhoede

In "Ons Noodrantsoen" van 8 mei 1945 wordt de actie als volgt getypeerd: "Ze hebben zich als leeuwen geweerd en de overmachtige vijand urenlang van het lijf weten te houden. In de loop van den middag kwam het bevel: "Staakt het vuren, retireeren." Onder leiding van den militairen Commandant is deze order op meesterlijke wijze uitgevoerd. Door het verlenen van assistentie aan andere gemeenten was het slechts een handjevol, dat zich tegen de geoefende Naziemoordenaars konden verdedigen. Er waren er bij onze jongens, die voor 1940 nimmer een geweer gezien hadden. Zij vroegen niet waarom en waarvoor. Zij kwamen er voor te staan en ze hebben er van gemaakt, wat er van te maken was. Zij oefenden geen critiek, hoewel ook zij niet beter wisten of Nederland was BEVRIJD!. De achterhoede heeft op voortreffelijke wijze de aftocht van zijn kameraden gedekt, die daardoor ruimschoots de gelegenheid hebben gekregen om onder te duiken."

De drie andere BS'ers trekken zich terug als ze vernemen dat er ook Duitsers uit Abcoude aankomen. Die eenheid komt via de Baambrugse Zuwe op de Herenweg. Daardoor is het strategische belang van de Ringbrug sterk gereduceerd. Een groep van ruim vijftig Duitse militairen rukt op. Een stuk of tien leden van de BS proberen dan een veilig heenkomen te zoeken.

Communicatie

Het heeft er alle schijn van dat er in de loop van de middag - na de komst van Duitse militairen uit zowel Loenersloot als Abcoude - een groot communicatieprobleem ontstaat tussen de plaatselijke leiding van de BS en diverse, geïsoleerde groepjes manschappen. De komst van Duitse troepen veroorzaakt grote opschudding en leidt tot benarde omstandigheden. De leiding van de BS lijkt geen greep meer te hebben op de feitelijke situatie, zoals die zich op diverse plekken in het dorp ontwikkelt. Het vuurcontact tussen BS-eenheden en de vijand, de Duitse klopjacht op "partizanen", die gepaard gaat met schietpartijen, huiszoekingen, het oppakken en het afvoeren van dorpsbewoners vergroten de complexiteit van de problematiek. Dat daarbij de controle op de gebeurtenissen en een

overzichtelijk handelen verloren gaan, hoeft (nu) geen grote verbazing te wekken. De BS is het initiatief volledig kwijt. Voor zover er door de leiding nog orders gegeven worden, komen die niet meer overal door. Hierdoor kan zich een situatie ontwikkelen van "ieder voor zich". Er moet sprake zijn van een paradoxale toestand. Grote paniek die leidt tot het (verstandige) besluit om terug te trekken enerzijds en de verbeterde vastberadenheid van een aantal manschappen om verzet te blijven bieden anderzijds.

"Opdracht niet ontvangen"

Op 8 mei typt Van Ruller zijn bevindingen. Hij is 's middags om half drie naar Breukelen gereden en heeft daar gesproken met de districtscommandant van de BS. Hij krijgt de schriftelijke opdracht mee "dat gewapend optreden direct moet worden gestaakt en dat alle gewapende BS'ers van de weg moeten verdwijnen." Om kwart over vier "heb ik deze order laten lezen aan de plaatselijk commandant, zijn militair commandant en enkele van zijn stafofficieren van 8-V-5." Vervolgens gaat Van Ruller naar Mijdrecht en Wilnis om ook daar de informatie door te geven. "In Wilnis trof ik om 4.45 reeds de Vinkeveense plaatselijk commandant, zijn militair commandant en verschillende manschappen."

Het gevecht in Vinkeveen is dan nog in volle gang. Van Ruller stelt later die middag diverse BS'ers in Vinkeveen, waaronder Henri Zaal en Janmaat, te hebben gesproken. "Op mijn vraag of zij geen orders hadden ontvangen (om) zich van de Duitsers los te maken en te verdwijnen, vertelden zij van zoo'n opdracht niets te weten en deze opdracht niet ontvangen te hebben. Dit was om 6 uur, of 1 uur en 45 min. Na het tijdstip dat de order gegeven was." Tegen die tijd bevinden de Duitsers zich tussen de Herenweg en de brug over de Provinciale weg. Wat zich daar afspeelt, wordt hieronder vermeld.

"After bidden"

Henk van Vliet schrijft mij op 14 maart 1991: "Achter ons werd geschreeuwd: "Jongens wegwezen, er komen Duitsers over de Zuwe." We renden weg, de kogels vlogen ons om de oren. We kregen dekking achter een stenen schuurtje. Daar lag een roeiboort. We staken de sloot over en kwamen op het erf van Valentijn. Jan Berkelaar begreep dat we tussen twee vuren kwamen en verborg onze BS-banden en de wapens onder een stapel oude dakpannen. We werden door de familie Valentijn in huis genodigd. (...) Het waren hartelijke mensen. Ze boden ons direct soep aan. We waren maar enkele minuten in huis en zagen de Duitsers op de Herenweg lopen. Tussen de huizen door kon je dit vanuit het huiskamerraam zien."

Het huis van de familie Valentijn ligt ongeveer

vijftig meter van de Herenweg af, schuin achter het huidige eetcafé "De Drie Turven".

Jan Berkelaar zet op papier: "Mevrouw Valentijn kwam naar buiten en zei dat ze ons wel binnen wilde laten als we geen wapens meebrachten. Wij dachten in het oude schuurtje te schuilen, maar mevrouw Valentijn dacht dat we meer kans hadden met binnen te komen en het was tijd voor avondeten. Er werden (...) borden bijgezet en daar zat de familie. After (Jan Berkelaar gebruikt het Engelse woord voor "na", jr) bidden zag ik (door) het raam een Duitser die een machinegeweer op ons richtte en ik riep "buk". Niemand wist waarvoor, maar meteen (trof) een salvo kogels het huis. Een lamp boven de tafel was getroffen en het glas spatte rond en trof één van de Valentijn jongens in het oog. Van Vliet viel van de stoel. Een kogel was net over zijn hoofd gegaan en hij bloedde nogal."

Spervuur

Jan Berkelaar schrijft dat de Duitse soldaten op de Herenweg liepen, (...) "op zoek naar ons. Ze schoten zo maar in het rond en sommige mensen werden geraakt". Dokter Pierrot was in het dorp voor de mensen die gewond waren en hoorde dat er bij Valentijn ook gewonden waren. Henk van Vliet: "De paniek was compleet. De dokter werd gewaarschuwd en deze verscheen met het rode kruis op zijn hoed. (...) Aan het optreden van dokter Pierrot en Jan Berkelaar hebben Gijs Valentijn en ikzelf ons leven te danken." Later moet Gijs Valentijn (25) alsnog zijn oog missen.

Over het voorval maakt Henk Berkelaar, als plaatselijk commandant van de BS, een rapport op. "Zaterdag 5 mei 6.30 uur namiddags, werd tijdens de gevechten met S.S. mannen en landwacht, G. M. Valentijn getroffen door glasscherven waardoor hij zijn rechter oog verloor. Hij werd opgenomen in het Ooglijdersgasthuis te Utrecht. (...) Toedracht van het ongeval. Na verwoede gevechten op 5 mei '45 zijn een zestigtal S.S. mannen doorgebroken tot in het dorp, waarna tien B.S.-leden moesten vluchten. Drie zijn er in de woning van C. Valentijn ter bescherming toegelaten. (...) De S.S. legde een spervuur op de woning van Valentijn en kwamen daarna vragen of er ondergrondsen in huis waren. (...)"

Godsvertrouwen

Jan Berkelaar: "Met de dokter was een non, die hielp met verbinden. Twee Duitsers kwamen toen aan de deur. De zuster die Van Vliet aan het verbinden was sprong op en zei tegen mij: "Gauw achter mijn rokken". Berkelaar schijnt zich nog te hebben kunnen verstoppen onder de bedstee. Dokter Pierrot overdondert de militairen door te roepen dat er geen partizanen zijn, alleen maar gewonden. Ze druipen vervolgens af..

Henk van Vliet: "Wij hoorden daar in huis (...) schoten en handgranaatexplosies. Later bleek dat mijn broer Dirk, Kroon en Driehuis onderschept waren. Ze konden door munitiegebrek niet terugschieten. Kroon en Driehuis lagen op het land, mijn broer was nog in het water gesprongen, maar hij was door een handgranaat op zijn hoofd getroffen." Jan Berkelaar bevestigt in zijn correspondentie dat hij de stoffelijke overschotten van de twee BS'ers op het dijkland heeft zien liggen. De twee lichamen zijn dan al door anderen uit het water van de Ringvaart gehaald. Zo verklaart Jan Spruit dat Driehuis en Kroon aan weerszijden van een bootje zijn aangetroffen, met hun benen naar de kant toe.

"Toen de (Duitse eenheid op de Provinciale Weg) niet meer onder vuur lag, heeft men zich eerst met de doden en gewonden bemoeid." (...) "Na het gevecht bij de brug zijn de Duitsers met een soort verhuiswagen (wellicht een gesloten vrachtwagen, jr) gekomen en hebben alles meegenomen", aldus Henk van Vliet. Het zou gaan om de slachtoffers aan Duitse zijde en de rijwielen, waarop de militairen zijn komen aanfietsen. Hij memoreert: "Over wat dit alles voor mijn ouders betekende wil ik liever niet uitweiden. Vader was hartpatiënt en ik dacht dat hij het niet overleven zou. Hij was 71 jaar en mijn moeder is zienderogen verouderd. U kunt begrijpen wat er door hen heengegaan is. Door hun vaste Godsvertrouwen hebben ze het over kunnen geven."

"Echt Germaans"

Het stoffelijk overschot van zijn broer Dirk wordt overigens pas de volgende ochtend gevonden door de 22-jarige Nelis van der Wilt. Van der Wilt - naar eigen zeggen de beste vriend van Dirk - wordt op zondagmorgen, omstreeks acht uur, door de familie Van Vliet gevraagd "of ik ook mee wilde helpen zoeken teneinde eenig spoor van hem te vinden." In zijn verklaring - "naar mijn beste kunnen en waarheid gedaan"- schrijft Van der Wilt verder: "Zondagmorgen half negen gingen wij aan het zoeken op het dijkslag, waarheen zij waren overgestoken, doch daar was niets meer waar te nemen. Van toeschouwers hoorden we dat ze met een boot overgestoken waren naar de volgende dijkslag, hetgeen ook inderdaad het geval was. (...) Na een vluchtig onderzoek bleek dat Dirk van Vliet zich niet meer op het land bevond. (...) Slechts na langdurig dreggen gelukte het ons het lijk op te halen. (...) Toen reeds kon een leek op medisch gebied constateeren dat hij op slag dood moet zijn geweest, gezien de grote wond aan zijn achterhoofd. Een van ons ging naar den dokter. Ikzelf ging naar de familie Van Vliet, welke zichzelf al op het ergste voorbereid hadden, ondanks hun laatste hoop. Pas maandagochtend stelde ik mij zelf de vraag, hoe komt het dat alle drie de slachtoffers in het water

terecht zijn gekomen. Waarna ik mij nogmaals naar de plaats van het onheil begaf. Door de regen van Zaterdag op Zondag was het niet mogelijk bloedsporen waar te nemen. En door het vele geloop was het mij ook niet mogelijk verse sporen (voetstappen) van hun te vinden. Slechts na een nauwkeurig onderzoek vond ik een "ORANGE" band, dolkmes en een patroonhouder van een automatisch wapen. Genoemd dolkmes herkende ik terstond als eigendom van D. v. Vliet. Deze voorwerpen had hij verstopt en begraven onder graszoden. Heel duidelijk waren drie gaten, welke door handgranaten of pantservuist zijn veroorzaakt. (...) Eindelijk vond ik waar ik naar zocht, namelijk lege geweerhulzen. Voor mij was het toen nog een vraag of het Hollandse, Duitse of Engelse waren, gezien het Hollandse wapen van Kroon en het Engelse wapen van Driehuis. Ook vond ik het wapen van D. v. Vliet (in het water, jr)."

(...) Toen ik den heer Berkelaar de door (mij) gevonden hulzen toonde, verklaarde hij dat het Duitse waren. Waarop ik toen zei dat het voor mij vaststond dat de drie mannen door de moffen in het water zijn geworpen. (...) Vraagt u mij waarom zij hun in het water zouden hebben gegooid, dan kan ik niet anders zeggen als "zoo iets is echt Germaans." Van der Wilt doet ook schriftelijk verslag van de gesprekken die hij met zes ooggetuigen heeft gevoerd. "Toen ik alle door mij genoemde getuigen vroeg of de jongens zich niet hadden kunnen redden, verklaarden zij allen: Heel gemakkelijk, als ze maar gewild hadden of vroeg genoeg gewaarschuwd waren".

In een document, gedateerd 28 mei 1945, staat dat elk van de drie gesneuvelde BS'ers getroffen is door granaten.

Marionettentheater

Terug naar zaterdagmiddag 5 mei. Mevrouw Van Leeuwen in Maria-oord schrijft dat de Duitse militairen aan het schieten zijn op Herenweg. "Angstig dichtbij klonk het schieten onder het lof (godsdienstoefening in de namiddag, jr). 't Was bittere ernst, want twee mannen van ons huis vielen met schotwonden neer op de weg. Eén was door het oog geschoten, de ander had een kogel door zijn kaak opgelopen." De beide bejaarde mannen komen net terug van een boer, waar ze melk hebben gehaald. Op brancards worden ze Maria-oord binnengebracht.

De Duitsers omsingelen Maria-oord en willen huiszoeking doen. Dat levert de nodige spanning op, want er zijn vier leden van de BS op zolder. Voorzichtig worden die naar het varkenshok achter in de tuin gedirigeerd. Een andere bron noemt de grafkelder op het RK-kerkhof als tijdelijke schuilplaats. "De oude mensen stonden bevend bijeen op de gangen", aldus mevrouw Van Leeuwen.

Uiteindelijk laten de Duitsers Maria-oord ongemoeid, (mogelijk) na tussenkomst van burgemeester A. Hettema (39). Saillant detail is dat deze NSB'er, die eerder jeugdherberghouder is geweest, diezelfde avond met zijn motor in Abcoude tegen een stilstaande auto rijdt en enkele dagen later, op dinsdagochtend 8 mei, overlijdt aan zijn verwondingen.

Enkele BS'ers zoeken hun heil in de boomgaard bij de woning van de toenmalige gemeentesecretaris J. Ekel (59). Dat is vlak bij het huidige pand Herenweg 141. Daarvoor hebben de mannen hun vuurwapens, munitie en enkele handgranaten op het erf van de woning achtergelaten. Even later wagen twee dochters van de gemeentesecretaris zich aan een gevaarlijke klus. Al bukkend verzamelen ze de wapens en dumpen het schiettuig vervolgens in de sloot naast het woonhuis.

Het heeft er alle schijn van dat de BS'ers zich bij de woning van Ekel geen zorgen maken over het risico van verraad. Zijn zoon maakt immers deel uit van het verzet en de gemeentesecretaris zelf staat goed bekend bij het verzet, zoals mag blijken uit een verklaring van plaatselijk commandant Henk Berkelaar. "De gemeentesecretaris, die z'n standpunt in het begin van de oorlog direct heeft bepaald door op generlei wijze mede te werken aan het uitvoeren van moffenbevelen, is sindsdien totaal genegeerd." (Berkelaar noemt dan de volledige naam van een gemeenteambtenaar, jr) "(...) zorgde voortaan wel in opdracht van de burgemeester dat aan de wensen van moffen werd voldaan. Het gemeentehuis lijkt meer op een marionettentheater die gehoorzaam naar de pijpen van de moffen dansen dan op een overheidsinstantie." Daarentegen wordt over Ekel na de oorlog geconstateerd: "Zijn houding gedurende de bezetting en zijn politieke gezindheid zijn boven elke twijfel verheven."

Natte kleren

Opnieuw terug naar zaterdagmiddag 5 mei 1945. Vlak bij het huis van Ekel staan Duitse soldaten op de weg. Bijna het hele dorp wordt uitgekamd, maar de kloppjacht leidt voorsnog niet tot resultaat. Adriaan Turkenburg beschrijft dat de Duitse soldaten mannen uit woningen halen en naar de Provinciale weg dirigeren. "Tot hun opluchting kregen ze korte tijd later te horen dat iedereen weer huiswaarts kon keren."

Ook op het Achterbos speuren Duitse militairen naar leden van de BS. Halverwege het Achterbos verschuilen de tuinder Piet van Beek (25) en de monteur Toon Schockman (27) zich in of bij het riet op een eilandje achter het toenmalige huis van de familie Kok. Dit is ongeveer ter hoogte van het huidige pand Achterbos 89. De beide BS'ers worden echter verraden en enkele Duitsers die zich op het

Piet van Beek

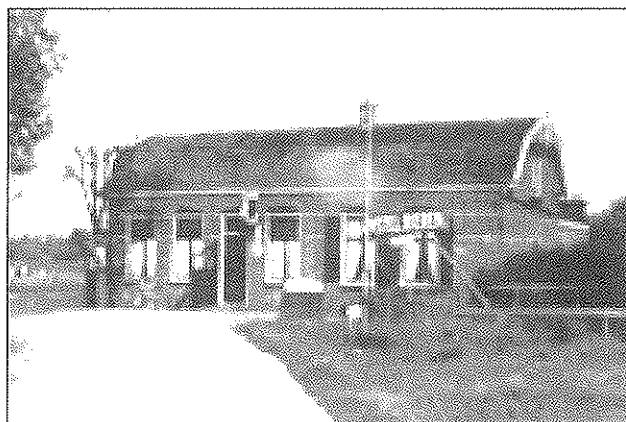
Toon Schockman

Waverveense pad bevinden, ontdekken zo hun schuilplaats. Van Beek en Schockman proberen zich nog te verbergen onder het houten bruggetje halverwege Achterbos. Hun vluchtpoging naar het eiland Kooibosch in Botshol - waar die middag veel BS'ers naar toe trekken - is mislukt. Na hun aanhouding moeten ze beiden - in hun natte kleren - geruime tijd wachten voor de woning van Aal Spruijt, vlak bij de brug over de Gemeenlandsvaart. Ondertussen doen Duitse militairen daar in de buurt huiszoekingen naar nog meer "partizanen". Van Beek en Schockman worden vervolgens op een vrachtwagen gezet. Aan het begin van het Achterbos moeten ze uitstappen en met de armen omhoog gaan ze onder escorte naar de Baambrugse Zuwe.

Verminkte lichamen

Voor de Duitse commandant, Karl Friedrich Henninger, die in Balthoven kwartier houdt, zijn de gebeurtenissen in Vinkeveen voldoende reden om repressief op te laten treden. Volgens een schriftelijke bron heeft Henninger persoonlijk bevel gegeven tot ophanging. Uit een dossier van de majoor blijkt dat hij al eerder betrokken is geweest bij ernstige mishandelingen.

Piet van Beek en Toon Schockman worden omstreeks zeven uur 's avonds over de Baambrugse Zuwe afgevoerd. Ze fietsen midden tussen Duitse soldaten. Op de hoek van de Baambrugse Zuwe en Groenlandsekade/Vinkenkade - in de buurt van café "De Viersprong" - worden beiden gedwongen in het gras te gaan liggen. Vervolgens worden ze bewerkt

Cafe De Viersprong Bron: Archief Vecht en Venen

met geweerkolven. Daarna gaat de tocht verder in de richting van de Provinciale weg. Aangekomen bij de plek waar eerder die middag een Duitse militair is gedood, worden Van Beek en Schockman meegevoerd naar een zandlichaam, dat daar is opgeworpen voor de aanleg van de rijksweg, de latere A-2. Daar worden beide mannen opnieuw zwaar toetgetakeld en uiteindelijk door het hoofd geschoten. Het is dan ongeveer negen uur 's avonds. De volgende ochtend worden hun verminkte lichamen - hun gezichten zijn nauwelijks te herkennen - gevonden door de BS'ers Herman Hartsink en Jo Bosland. Op een platte kar worden de stoffelijke overschotten overgebracht naar Maria-oord. In een eind mei 1945 opgemaakt verslag staat achter de namen van Van Beek en Schockman genoteerd: "Werd op 5-5-45 door de Duitsers gevangen genomen en des avonds met door slagen met geweerkolven verpletterd hoofd vermoord gevonden in het inundatiegebied bezijden de Rijksweg Blankenvoort." Ter plekke moet er dus een perceel grond zijn geweest dat onder water kon worden gezet. Waarschijnlijk vindt de Duitse wraakactie plaats schuin tegenover de toenmalige boerderij van de familie Sluijter, die was gevestigd op Groenlandse Kade 1.

"Geen traan gaf verlichting"

In de loop van zaterdagavond wordt moeder Catharina van Maria-oord gevraagd "om de arme jongens af te leggen en naar de begraafplaats te brengen", aldus mevrouw Van Leeuwen. In een roeiboot worden de stoffelijke overschotten van Niek Kroon en Joop Driehuis naar de Herenweg gebracht. Hun lichamen zijn aangetroffen in de Ringvaart. "Vol piëteit worden ze op de brancard gelegd (en) over de weg naar Maria-oord gedragen. Weinigen waren getuige van dit droef gebeuren, want er was geen ruchtbaarheid aan gegeven. (...) Twee zouden er nog volgen. Deze jongens waren in handen gevallen van de moffen, levend. Ach! De barbaren hebben wel hun woede aan hen bekoeld. Ze werden (...) gefusilleerd, nadat zij met de kolven van het geweer waren mishandeld. Dit bleek uit de misvormde mond en kaken, die uit de voegen waren geslagen."

In de loop van zondag 6 mei brengt men ook de ontzielde lichamen van Piet van Beek en Toon Schockman naar Maria-oord. "Een vrachtwagen reed binnen, de vracht - men wist niet wat - was bedekt met vieze grauwe kleden. (...) Een oude, gebroken man kwam naar de stilstaande wagen. De begeleiders wilden hem weren, niemand mocht het voorplein op. De man schreed verder. Hij was alleen en zag krijtwit. Hij lichtte het dekkleed en dan: 't Is mijn zoon! Arme, arme jongen. Wat hebben ze met jou gedaan? Ontdaan liet hij het dekkleed los, dan lichtte hij het weer en keek lang zwijgend naar zijn

lieven jongen. Waardig volgde hij de baar. Geen traan gaf verlichting aan zijn overvol hart", aldus mevrouw Van Leeuwen.

Diezelfde dag is ook het stoffelijk overschot van Dirk van Vliet opgedregd en overgebracht naar Maria-oord.

"Vaste overtuiging"

Dirk van Ruller in zijn verslag over de "gang van zaken betreffende het gevecht te Vinkeveen": "Later is mij gebleken dat de N.B.S.-ers Kroon, Driehuis en Van Vliet pas om 6.30 gesneuveld zijn. Ook zijn de later gefusilleerde N.B.S.-ers Van Beek en Schockman pas om 6.30 krijgsgevangen gemaakt." Van Ruller concludeert: "Mijn mening is dat de op 4.15 gegeven order niet voldoende is doorgegeven. Op dat tijdstip was er meer dan voldoende tijd om zich van de Duitsers los te maken, de wapens te verbergen en in de huizen te verdwijnen. De Duitsers bevonden zich toen immers nog enkele honderden meters ten oosten van de brug Nieuwe weg Oostzijde. Bovendien is het mijn vaste overtuiging dat de leiders zich veel en veel te vroeg van het gevechtsterrein hebben verwijderd, zonder contact te houden en zonder zich te overtuigen dat de order werkelijk stipt werd uitgevoerd. Afgezien van alle verkeerd begrepen foutieve opvattingen omtrent de taak der N.B.S. op die dag had door doortastend en flink optreden van de leiding in Vinkeveen na het ontvangen van de reeds boven meermalen genoemde order veel onheil kunnen vermeden en veel verdriet kunnen voorkomen worden."

Aangiften

Volgens de officiële overlijdensakte, die in Breukelen is opgemaakt, overlijdt Jan Jetten op 5 mei, 's middags om half zes, aan zijn verwondingen in het noodziekenhuis te Breukelen. Niet eerder dan maandag 7 mei wordt ook zijn lichaam overgebracht naar Maria-oord gebracht, nadat eerst in opdracht van Henk Berkelaar een doods-kist uit Maria-oord is afgeleverd bij het noodziekenhuis in Breukelen.

Diezelfde maandag maken diverse familieleden van de omgekomen verzetstrijders een trieste gang naar het gemeentehuis om bij de burgerlijke stand aangifte te doen van overlijden. De ambtenaar maakt die dag de overlijdensaktes 31 tot en met 34 op. Het gaat resp. om Jozephus Hendricus Adrianus Driehuis, Nicolaas Kroon, Dirk van Vliet en Antonius Schockman. Op dinsdag volgt de invulling van akte 35 als ook het overlijden van Petrus Hermanus van Beek wordt aangegeven.

In de aktes wordt ook het tijdstip van overlijden genoteerd: Driehuis om 19 uur, Kroon om 18 uur, Van Vliet om 17 uur, Schockman om 21 uur en Van Beek ook om 21 uur. Aan te nemen valt dat niet elk gemeld tijdstip van overlijden even precies is.

De lichamen van de BS'ers worden in Maria-oord opgebaard. Mevrouw Van Leeuwen schrijft: "In een kamer van het souterrain wachtten zij op de dag van de begrafenis. Vele dorpelingen kwamen de rouwkamer bezoeken. Men legde bloemen neer en bad voor hun zielerust."

"Vreselijk, veel vreselijker..."

Dominee H.P. Rutgers houdt op dinsdagavond 8 mei een toespraak voor Radio Vinkeveen. De tekst verschijnt in "Ons Noodrantsoen". Rutgers zegt o.a. "(...) We kunnen in deze dagen niet vergeten wat er vorigen Zaterdag in ons dorp is voorgevallen. Wat hebben we toen angstige uren doorgemaakt! De kogels van de naar Vinkeveen getrokken Duitsers floten ons om de ooren! Wij moesten vluchten uit onze kamers en een schuilplaats in onze kelders zoeken! Toch was dit niet het ergste dat wij hebben beleefd. Vreselijk, veel vreselijker was dat in een vuurgevecht met onze vijanden, die nog niet wilden capituleren, zes leden van deze afdeling der Binnenlandsche Strijdkrachten gevallen zijn. Welk een verlies heeft ons dorp daarmee geleden! Wij leden een verlies dat niet te herstellen is! Diepe bewondering hebben wij voor den moed, dien deze strijders hebben getoond. Met bijzondere eerbied herdenken wij hen, die Zaterdag gevallen zijn op het veld van eer. En nu zullen morgen de stoffelijke overschotten van deze jonge mannen ter aarde worden besteld. Wij hebben ons allen voorgenomen blijk te geven van onze eerbiedige belangstelling als de plechtige begrafenis plaatsvindt, die deze dooden verdiend hebben. (...) Wij willen morgen voor alles onze dooden herdenken. Wij laten morgen zien te begrijpen, dat deze kerel met duizenden anderen voor het Vaderland het offer van hun leven brachten, zoodat wij in de toekomst als vrije Nederlanders kunnen leven en mee kunnen werken aan den noodzakelijken opbouw van ons volksbestaan."

Begrafenis en grafmonumenten

Op woensdag 9 mei - een stralende dag - worden de zes gesneuvelden ter aarde besteld. De kracht van de verzuiling mag blijken uit de twee aparte begrafenisplechtigheden. Om tien uur vindt de teraardebestelling plaats van de drie katholieke

De Katholieke rouwstoet. Bron Archief Vecht en Venen

De Protestantse rouwstoet. Bron: Archief Vecht en Venen

slachtoffers: Van Beek, Driehuis en Schockman.

Ze worden door BS'ers "op plechtige wijze naar de parochiekerk gedragen. De priester met het kruis voorop, daarna volgden de drie kisten, beladen met mooie kransen."

's Middags om twee uur worden de drie protestantse dooden ten grave gedragen. In de rouwstoet lopen zo'n 150 BS'ers mee. De kisten van Jetten, Kroon en Van Vliet zijn bedekt met de Nederlandse driekleur. "Alvorens de begrafenis van de protestante slachtoffers plaats had, kwamen er nog ontroerende momenten. De predikanten van beide protestante gemeenten in Vinkeveen hielden een toespraak voor de familie in de rouwkamer. Een sprak vooral tot de bruid van één van de gesneuvelden. Zij zouden dien dag in de echt worden verbonden. Tragisch gebeuren voor heel de familie" noteert mevrouw Van Leeuwen. Haar beschrijving sluit ze af met een gedicht, met de titel R.I.P.

*"Op de bres voor de vrijheid
mannen van 't verzet,
Die verbeterd 't gespuis bleef belagen,
Gij die vocht, gij die viel voor de vrijheid en 't
recht,
Gij die stand hield waar velen versagen
Gij deelt met velen hetzelfde lot,
Allen ruste in vrede, bij den Heer onze God."*

De begrafenis van Jan Jetten wekt wellicht de meeste ontroering. Die woensdag zou zijn trouwdag zijn. Drie dominees voeren op de begraafplaats het woord. Zowel op het RK-kerkhof als op de begraafplaats bij de NH-kerk zijn de BS'ers naast elkaar begraven. Een jaar later, op 3 mei 1946, wordt op beide plekken een bijna identiek grafmonument onthuld. 's Ochtends gebeurt dat op het katholieke kerkhof, na een plechtige, gezongen requiem. Deze kerkelijke plechtigheid wordt later door Henk Berkelaar in de financiële administratie opgevoerd als een kostenpost van ruim honderd gulden. 's Middags vindt eenzelfde plechtigheid plaats op de begraafplaats naast de NH-kerk. Op elk van de zes grafstenen is rechtsboven

een portretfoto aangebracht.

Bij de drie rooms-katholieke BS'ers siert een zwart kruis elk van de herdenkingsstenen. Bij de protestantse BS'ers is op elk van de stenen een lauwertak afgebeeld. De verbondenheid van de slachtoffers blijkt uit de inscriptie "5 MEI TROUW TOT IN DEN DOOD 1945", die op het onderste deel van beide monumenten over de hele lengte is aangebracht.

Foto: Archief Vecht en Venen

Tweeduizend gulden

De totale kosten van de plechtigheden bedragen ruim tweeduizend gulden, waarvan iets meer dan de helft voor de grafmonumenten, inclusief de inscripties. Uit archiefgegevens valt af te leiden dat er onder de bevolking een collecte is gehouden. Via intekenlijsten komt een bedrag van meer dan tweeduizend gulden binnen. Daarnaast is er een bedrag van bijna drieduizend gulden gestort op de rekening van de Stichting 40-45 door de Vinkeveense BS'ers. Dat geld is "afkomstig van hun soldij voor hun gevallen kameraden." "Meester" Jan Berkelaar speelt een belangrijke rol bij de inzameling.

De monumenten doen uiterst sober aan. Op beide kerkhoven vormen de stenen op de drie naast elkaar liggende graven één geheel. De twee zijstukken in zeventig centimeter hoog, het tussenliggende deel is tien centimeter hoger. Het is onbegrijpelijk dat één van de zes achternamen niet correct op de grafsteen is gebeiteld, terwijl uit een afschrift aan de steenhouwerij in Utrecht blijkt dat de namen goed zijn doorgegeven. Het monument op de NH-begraafplaats is ooit tijdens een storm omgewaaid. Nog steeds accentueert een zwart spoor de breuklijn. Na de oorlog stelt de Oorlogsgravenstichting de gemeente Vinkeveen en Waverveen voor om de graven als "stichtingsgraven" aan te merken, zodat de graven niet geruimd worden. De kerkbesturen wijzen dat aanbod af. Dit betekent dat - volgens gemaakte afspraken - de grafrechten in 1995 zouden kunnen verlopen. Gelukkig bleek het historisch besef zodanig ontwikkeld dat dit doemscenario geen realiteit geworden is, al heeft een aantal nabestaanden daarover destijds in onzekerheid

verkeerd. Inmiddels zijn de graven onder bescherming van de Nederlandse Oorlogsgravenstichting gesteld, waardoor ze niet geruimd mogen worden.

"Voor het vaderland vielen"

Direct na de oorlog zamelt een comité geld in voor een monument. In de sokkel staan acht namen gebeiteld. Behalve de zes BS'ers worden ook de chauffeur Johannes Wilhelmus Blom (25) en de betonwerker Cornelis Zaal (24) gememoreerd. Blom maakt deel uit van het Korps Motordienst. Hij komt in de meidagen van 1940 om in Schiedam. Zaal overlijdt in mei 1941 te Arnhem aan de verwondingen die hij als huzaar een jaar daarvoor heeft opgelopen tijdens de oorlogshandelingen. De inzameling brengt f 6.845,50 op. Een deel van dat bedrag blijkt nodig voor de aankoop van een stuk grond, zodat het monument geplaatst kan worden. De Amsterdamse beeldend kunstenaar Constantinus (Cephas) Stauthamer (geboren 1899) maakt het gedenkteken. De onthulling vindt plaats op 4 mei 1948 op de hoek van de Herenweg en de Kerklaan. Een bedroefde vrouw symboliseert het verdriet om de doden. In 1963 is het monument verplaatst naar de hoek van de Herenweg en de Heulweg. De inscriptie op de zuil van het gedenkteken luidt: "Voor het vaderland vielen". Daaronder staan de uitgebeitelde en met goudverf geaccentueerde namen.

Dit artikel is gebaseerd op de inzichten, zoals weergegeven in mijn publicatie van medio 1993 over hetzelfde onderwerp in "De Ronde Vener", en in het zeer interessante boek "Vinkeveen en de Tweede Wereldoorlog" van Adriaan Turkenburg, dat in het jaar 2000 is uitgegeven door de stichting Proosdijer Publicaties. Daarnaast heb ik mij gebaseerd op gegevens, afkomstig uit correspondentie en gesprekken die ik heb gevoerd met enkele leden van de Vinkeveense BS en diverse andere personen. Recentelijk heb ik onbelemmerde inzage gekregen in een particulier archief, waarin zich veel materiaal bevindt dat betrekking heeft op de Vinkeveense BS. Veel dank aan allen die mij - maar zeker destijds ook Adriaan Turkenburg († 2001) - op een of andere wijze hebben geholpen bij alle nasporingen naar de gebeurtenissen van 5 mei 1945.

* Nederlandse Binnenlandse strijdkrachten (N.B.S.), veelal aangeduid als BS. Voor zover leeftijden zijn vermeld, gelden die voor de datum 5 mei

Foto: Archief Vecht en Venen

September 1944, Stationslaan 1, Mijdrecht (deel1)

In zijn voor zijn kleinkinderen gemaakt boek '44 (in eigen beheer in oktober 1993 uitgegeven, © by J. Peter E. Kooi, Carrollton, Ky.) beschrijft oud-Mijdrechtenaar Piet Kooi zijn 15de levensjaar. In twaalf hoofdstukken vertelt hij van elke maand zijn persoonlijke herinneringen. In september voltrekt zich een familiedrama. Hier is het eerste deel van een vertaling van hoofdstuk negen. Deel 2 volgt later.

Het is nog vroeg, als een straaltje licht door de gordijnen in Piet zijn ogen prikt en hem wakker maakt. Het wordt vast weer een heerlijke nazomerdag. Vandaag is het woensdag de dertiende. Hoewel niet erg bijgelovig, vraagt hij zich even af of dit een slecht voorteken is. Hij springt uit bed en opent de gordijnen, die het volle licht binnenlaten. Laaghangende nevel maakt of de koeien hun poten hebben verloren en boven de wei zweven. Nog even terug in bed. In de kamer naast hem hoort hij zijn zus Ina al bezig. Ze moet vroeg op om haar school in Uithoorn te halen.

Ontspannen ligt hij op zijn rug en denkt aan de goede dingen van de laatste tijd. De baas van de Luftwaffe, die dikke Herman Göring, is door Hitler de laan uitgestuurd. De Geallieerden rukken op en er wordt steeds dichterbij Nederland gevochten. Acht dagen geleden gebeurden er rare dingen op 'Dolle Dinsdag'. De wildste geruchten gingen rond. De mensen stonden met bloemen langs de weg naar Amsterdam op de bevrijders te wachten. De Duitsers en Nederlandse collaborateurs waren in paniek. Soldaten en burgers gebruikten alles wat rijden kon om weg te komen richting Duitsland. Hadden de Geallieerden maar van die verwarring gebruik kunnen maken. De volgende dag werd duidelijk dat de verhalen onecht waren. Boos keerden de Duitsers terug met in hun kielzog de collaborateurs. Het nieuws van 'Radio Oranje' uit Londen is deze dagen bemoedigend en opwindend: de geallieerde oorlogsmachine lijkt niet te stoppen. De rode vlaggetjes op zijn landkaart moeten dagelijks verplaatst worden. De Geallieerden hebben de overmacht in de lucht. Twee-aan-twee schuimen Britse gevechtsvliegtuigen door het luchtruim en schieten op alles wat beweegt. De piloten cirkelen eerst boven hun doel om mensen de kans te geven te ontsnappen. Een paar weken geleden werd zelfs het regionale treintje op het station met machinegeweervuur bestookt. De kogelgaten zitten nog in het dak van de tegenover gelegen (fietszadel)fabriek.

Vandaag wordt bezoek verwacht: de heer en mevrouw Koekoek met hun baby. Meneer Koekoek wordt het nieuwe hoofd van de lagere school. Ze komen met de trein; je moet het lef maar hebben met al die beschietingen tegenwoordig. Piet heeft zijn vriend gevraagd om vandaag samen aan zijn modelvliegtuigen te komen werken. Joop Rijlaarsdam is een goede knutselaar.

Tijd om uit bed te komen. Zo te horen wordt er aan

het ontbijt gewerkt. Hij heeft wel trek in een zachtgekookt eitje met geroosterd brood. Maar eerst naar de badkamer, die erg groot en wit betegeld is. In 1939 is hij vernieuwd met een ingebouwde badkuip, een douche en nieuwe kranen, een werk dat hij met belangstelling volgde.

Nog meer tijd voor mijmeringen

Voordat Piet naar zijn kamer teruggaat, treuzelt hij wat voor het grote raam met uitzicht op het zuiden. Links de ranken van de blauwe druif, die de serre bedekt en waarvan het dak het balkon van de slaapkamer van zijn ouders vormt. Verder links de enorme treurwilgen met struiken daaronder. En aan het eind het tegelpad naar de fabriek, waarvan alleen de eerste paar meter te zien is. Vooraan het vierkante gazon met rondom een grintpad. Aan het eind van het gras de grote notenboom, die schaduw werpt op het halfrond terras met een ligusterhaag als beschutting. Daarachter een grote verscheidenheid aan bomen en struiken. Aan de rechterkant een flinke border met veelkleurige bloemenpracht en vier appelbomen op de achtergrond. De tuin om het huis is als een plezierige wereld apart midden in een drukke omgeving. Tussen het gebladerte van de boomgaard is het dak van de zadelfabriek nauwelijks te zien. Dit uitzicht is vertrouwd en ook steeds weer mooi en interessant. De vliegenvangers met hun nest in de blauwe druif zijn nog niet naar het zuiden vertrokken, maar dat zal niet lang meer duren. Hij gaat naar zijn kamer terug en steekt zijn kop onder de kraan, waardoor de slaap definitief verdreven wordt. Tandpoetsen, haar kammen en aankleden doet hij in een paar minuten. Even de dekens rechttrekken en snel naar beneden, waar zijn moeder en Jenny in de keuken bezig zijn. Na de kille ochtendlucht op zijn kamer voelt hij de lekker warme straling van het fornuis.

Ina is al vertrokken. Zij heeft minder geluk dan hij, want haar school is nog niet gesloten. Ze schijnt van schoolgaan te houden, want ze klaagt er nooit over. Vijf dagen per week peddelt ze, alleen of met vriendinnen, op haar fiets naar Uithoorn op-en-neer en eet tussen de middag bij haar grootouders. Piet vindt het sluiten van zijn school eigenlijk een maatschappelijke vooruitgang. Leren in de praktijk en kijken naar anderen doet hij veel liever dan zitten in een vervelend, stinkend klaslokaal. Het schoolsysteem is naar zijn mening een constante aanpassing aan trage leerlingen, die bij de goede leerlingen elke animo wegneemt. Maar waarom zul je daarover inzitten? Vandaag is een nieuwe dag

zonder schoolverplichtingen en hij hoeft voor zijn moeder ook niet veel te doen. Elke dag twee liter melk bij een boer buiten het dorp halen is geen zware opgave. Het is een plezierige wandeling naar de boerderij en twee liter weegt bijna niks. Verder kan hij zijn tijd indelen zoals hij wil. Er is altijd wel wat te beleven en modelvliegtuigen bouwen is een tijdrovende klus.

Een goede vriend komt langs

Hij ontbijt samen met zijn moeder en Jenny. Het is stil in huis, want zijn vader slaapt uit. Het werd v er na twaalven met een boek waarin hij helemaal opping. Deze dagen vraagt de fabriek niet veel aandacht. Bovendien is hij in goede handen. Oom Verburg is prima in staat de tent te runnen als dat nodig is. Het is raar dat Ina en hij hem altijd oom Verburg noemen. Eigenlijk moet dat oom Henk zijn, maar het begon ooit toen ze klein waren en dat is zo gebelev. Hij is niet alleen bedrijfsleider, maar ook een goede familievriend.

Piet trekt een scheve mond, als hij zijn thee drinkt. Ersatzkoffie is nog tot daar aan toe, maar namaakthee komt niet eens in de buurt. Het zelfgebakken brood met kaas is oké en het eitje prima gekookt. ‘Hoe laat komen de Koekoeks, ma?’. ‘Om elf uur’. ‘Ik vraag me af wat hij er voor eentje is. Ik hoop maar niet zo streng als zijn voorganger’, is Piet zijn commentaar. Jenny lacht. De genoemde, onlangs gepensioneerde voorganger was het ietwat groteske Hoofd der School, bijna tweehonderd vijftig pond en stevig aan de sigaar. ‘Joop komt vandaag ook. Mag hij blijven eten?’ ‘Goed, als er voor zes genoeg te eten is, dan ook wel voor zeven’. Zijn moeder is wel gewend aan onverwachte gasten aan tafel. ‘Kan ik verder nog wat doen?’ ‘Nee, ga je gang vandaag, maar blijf niet de hele dag binnen zitten, want het is gezond weer’. ‘Ik dacht er aan om de werktafel buiten te zetten en daar aan de modellen te werken’. ‘Absoluut niet! Het is veel te moeilijk die tafel door de bocht van de trap te krijgen en het wordt vandaag al druk genoeg’. Zijn moeder ziet die twee al met zo’n bakbeest op de trap en alle beschadigingen aan hout, verf en behang. ‘Zet de deur van het balkon maar open, maar ga niet op de tocht zitten’, adviseert ze.

De bel van de voordeur gaat en Piet neemt aan dat het Joop is. Zijn vriend staat op de stoep met een halfgereed model in zijn handen. De rest van de onderdelen en het gereedschap zitten in een oude schooltas. ‘H e Joop, kom binnen. We gaan direct naar mijn kamer’. ‘Goeiemorgen mevrouw Kooi’, zegt Joop als hij zijn moeder in de keuken ziet. ‘Hallo Joop, hoe gaat het met je vader en moeder?’ ‘Goed hoor, dank u wel’. Even later hebben ze zich geïnstalleerd. Ze zeggen niet veel, want wat ze moeten doen vraagt om volle concentratie en aandacht. Af en toe helpen ze elkaar bij het lijmen of het nauwkeurig aan elkaar zetten van onderdelen.

Even na elven gaat de bel weer. ‘Wat vind je? Zullen we naar de Koekoeks gaan?’ Piet is eigenlijk wel nieuwsgierig en veronderstelt dat zijn vriend de nieuwe bovenmeester en mijn vrouw ook wel wil zien. ‘Oké, doen we’. In de huiskamer ontmoeten ze het stel met hun kindje. Piet vindt meneer Koekoek maar een streng kijkende man, maar de begroeting is hartelijk. Mevrouw Koekoek is aardig, maar misschien een beetje te dik. Ze vraagt aan de jongens wat ze deze dagen zoal doen, nu de scholen dicht zijn. Joop vertelt over hun gezamenlijke hobby en dat ze de afgelopen zomer veel in Botshol gezwommen hebben. Mevrouw wil weten wat en waar Botshol is. Enthousiast vertellen de jongens over de genoegens van hun favoriete meer: roeien, zwemmen, vissen. Ze wil wel op excursie naar deze utopische plek, zodra het gezin in Mijdrecht is neergestreken. Terwijl Piet en Joop met de Koekoeks praten, dekt Jenny de tafel. Zijn moeder zet haar gasten graag een goede lunch voor. Haar zwarte bessenjam is alom bekend en geroemd.

Stilte voor de storm

Om half een zit het gezelschap aan tafel. Zijn vader zit aan de noordkant van de tafel, tegenover hem. Zijn moeder en Joop aan zijn linkerkant. Daartegenover zitten de Koekoeks. De baby slaapt in het reiswiegje naast de bank. Vandaag eet Jenny liever in de keuken. Piet is altijd onder de indruk van de snelheid waarmee zijn vader voor het eten bidt. Blijkbaar leerde hij het gebed toen hij jong was uit zijn hoofd en daar kwamen jaren van praktijkervaring bij:

*“Onze Vader, die al ‘t leven voedt.
Kroon deze tafel met Uw zegen.
En voed en laaf ons met dit goed
uit Uwe milde hand verkregen.
Help ons voor overdaad te wachten.
Leer ons gedragen, zoals ‘t behoort.
Doe ons ‘t hemelse betrachten,
en sterk onze zielen door Uw Woord.
Amen.”*

‘Eet smakelijk allemaal’. Iedereen heeft trek. Het ziet er heerlijk uit, ze verkeren in aangenaam gezelschap en als er zorgen bestaan, zijn die voor dit moment even vergeten. ‘Moe, mag ik de kaas?’ Piet houdt van oude kaas, hoe ouder hoe lekkerder. Als dat spul nog niet uitgevonden was, zou hij het ongetwijfeld doen.

‘Kijk eens, daar is dokter van den Berg! Waar komt die nou voor?’ Piet ziet een blauwe Plymouth sedan uit 1939 voor hun oprit stoppen. Maar in plaats van de huisarts komen een Duitse officier, drie soldaten en iemand in burger uit de auto tevoorschijn. ‘Pa, het is de Duitse politie!’ En Piet realiseert zich ineens het gevaar

De rust verstoord

Wat daarna gebeurt, gaat eigenlijk te snel om het te bevatten. Zijn vader springt overeind, rent in vijf stappen naar de serre, tilt het luik in de hoek op en duikt in de kruipruimte onder het huis. Snel sluit Piet het luik en zet er een rotan stoel op. Tot zijn verbazing gaat mevrouw Koekoek op de stoel zitten, doet haar bloes open, brengt een prachtige borst naar buiten en begint haar baby te voeden. Geen Duitser zal een dergelijk scène durven verstoren. Piet bewondert het snelle reageren van de vrouw. Meneer Koekoek pakt het bord van Piet zijn vader, zet het onder zijn eigen en verdeelt het eten over de andere borden in de hoop dat de Duitsers het extra bord niet zullen opmerken.

De bel gaat en ongeduldige vuisten bonzen op de voordeur. 'Aufmachen! Polizei!' Nadat Piet zijn moeder er zeker van is dat haar echtgenoot uit het zicht is, loopt ze naar de vestibule en opent met enige aarzeling de voordeur. 'Ist der Herr Kooi zu Hause?' De vraag van de officier is direct. 'Nein, mein Mann ist nicht hier'. Zijn moeder is afwerend en ze liegt als vanzelfsprekend over waar haar man is. 'Wo ist er?' 'Ich weisz nicht wo er ist.' Achter in de hal is Piet verbaasd over het gemak waarmee zijn moeder met onwaarheden op de proppen komt. De ongeduldige Duitser duwt zijn moeder tegen de muur en volgt Piet de huiskamer in. Daar ziet hij mevrouw Koekoek en roept tegen haar man: 'Sprechen Sie Deutsch?' 'Jawohl' zegt meneer Koekoek, die net als veel Nederlanders het Duits als een soort tweede taal goed beheerst. 'Sind Sie Herr Kooi?' Piet zit nu op de gemakkelijke stoel bij de haard en bemerkt dat hij niet in staat is het beven van zijn handen te laten ophouden en besluit daarom een sigaret op te steken.

De officier is het prototype van een arrogante Pruisische jonker. Ongeveer vijf en twintig jaar, lang, kaarsrecht en met een gladgeschoren kin. Om zijn nek hangt het zilveren schild in de vorm van een halve maan, dat duidelijk maakt dat hij een officier van de militaire politie is. Kruiselings voor zijn borst hangt een Schmeisser machinepistool. Hij draagt geen helm maar de gehate, puntige officierspet; de koppelriem en de rijlaarzen zijn glanzend zwart gepoetst. 'Schnell, sind Sie Herr Kooi oder nicht?' 'Nein, mein Name ist Koekoek, Schulmeister und ich weisz nicht wo der Herr Kooi ist'. Meneer Koekoek besluit om zijn maatschappelijke positie niet te gebruiken en bevestigt de leugen van Piet zijn moeder. Dan speelt de Duitser zijn troefkaart: 'Sie haben eine Viertelstunde um etwas hinaus zu tragen; in zwanzig Minuten wird das Haus gesprengt!'

Piet heeft even tijd nodig om de boodschap te laten inwerken. Nog vijftien minuten om wat bezit veilig te stellen en na twintig minuten blazen ze het huis op, is wat de Duitser zei. Zijn eerste gedachte is:

'Dat kan kun je niet doen, want mijn vader zit onder de vloer. De explosie zal hem doden!' Zijn handen beginnen weer te beven en een vreselijke angst over wat er gaat gebeuren nestelt zich in zijn maag. 'Piet!' Zijn moeder grijpt zijn bovenarm en knijpt erin, alsof hij uit een boze droom moet ontwaken. Maar hij droomt niet; dit is werkelijkheid. 'Haal oom Verburg en zeg hem dat ik hem onmiddellijk nodig heb!' Ze draait zich om, negeert de Duitser en begint allerlei zilvergoed uit de laden van de servieskast te halen.

Hulp op weg

Piet rent de achterdeur uit door de tuin naar de fabriek, waar hij oom Verburg vindt die direct door heeft dat er iets vreselijk mis is. 'Oom Verburg, de Duitse Veldgendarmarie is bij ons thuis, pa zit onder de vloer van de serre, de Duitsers gaan het huis opblazen en ma heeft u direct nodig!' Hij struikelt over zijn woorden, maar zijn oom heeft de boodschap begrepen. 'Luister goed Piet, beloof me buiten te blijven, ga niet terug naar huis! Begrepen?' Hij knikt en volgt zijn oom het kantoor uit naar huis. Oom Verburg is hem ver vooruit met wapperende panden van zijn stofjas. 'Wat is er aan de hand, Piet?' vraagt meneer Slingerland, de oudste werknemer van de fabriek, die het witte gezicht van de geschokte jongen heeft gezien. Piet herhaalt de boodschap en keert zich naar het huis om dichterbij te zijn. 'Die verdomde Moffen!' barst meneer Slingerland uit. 'Ik ga kijken of ik je moeder kan helpen'. Zijn benen zijn veel langer dan die van Piet; in een paar minuten rent hij naar de achterdeur. Als hij langs de wachtpost beent, vervloekt hij het Duitse ras hartgrondig en verdwijnt in huis.

Gevlucht

Hij blijft in de tuin op ongeveer vijftien meter van de achterdeur staan. Van tussen twee appelbomen kan hij zien wat er gebeurt. Hij waagt het niet om de instructies van oom Verburg te negeren. Zijn hart bonst in zijn keel. 'O God, help mijn vader! Help ons allemaal!' Hij 'ziet' zijn vader in het donker onder de vloer en bedenkt hoe hij zich in zijn plaats zou voelen. Doodsbang. Hij weet zeker dat zijn vader alles kan horen wat er in de huiskamer boven hem wordt gezegd. Van waar hij gehurkt zit, kan Piet twee wachtposten zien. Hij neemt aan dat de derde het oog op de voordeur houdt, want hij ziet niemand aan de zuidkant van het huis. De soldaten hebben hun geweer in de aanslag. Met hun grijze velduniformen, helmen en platte zwarte laarzen zien ze er heel anders uit dan hun elegant geklede meerdere. Ze hebben handgranaten en dragen lompe helmen en dat maakt dat ze er sinister en bedreigend uitzien. Piet vraagt zich af wat er binnen aan de hand is en wordt ongeduldig en rusteloos. Geen geluid of beweging komt er uit het huis. Zou hij de opdracht

van oom Verburg negeren en tóch naar binnen gaan? Er is weinig dat hij kan doen en hij zou anderen misschien voor de voeten lopen. Nee, hij besluit om te blijven waar hij is en te zien wat er gaat gebeuren. Er beweegt wat! Tot zijn verbazing verschijnt oom Verburg, die de dubbele terrasdeuren van de serre wijdopen zet en weer verdwijnt. Dan stormt zijn vader ineens door de geopende deuren naar buiten en rent zigzaggend voor zijn leven de tuin in naar de boomgaard. Oom Verburg is achter hem aan, gooit de deuren dicht, maar hij zwenkt ineens rechtsaf en botst op de wachtpost. 'Was ist los?', roept deze. 'Nichts!' roept oom Verburg terug en verdwijnt rennend om het huis. De Duitser haalt zijn schouders op. Tegelijkertijd reageert de officier op de commotie in de serre. Piet ziet hoe hij de deuren opent, zijn machinegeweer losmaakt en op zijn vader vuurt, die net over de heg springt om in de tuin te verdwijnen. Het harde staccato van de salvo's verscheurt de rust van de middag in de late zomer. Piet is aan de grond genageld. Als in slow motion ontvouwt de hele scène zich vlak voor hem. Elk detail daalt in hem neer, om nooit meer te vergeten. Het brute optreden van de Duitser, de kennelijke wanhoop van zijn vader, de lege hulzen die uit de zijkant van het machinepistool spugen, de euforie dat de Duitser zijn vader niet geraakt heeft, het feit dat zoiets zomaar kan gebeuren, in een fractie van tijd is het allemaal en voor altijd vastgelegd.

Gelukt

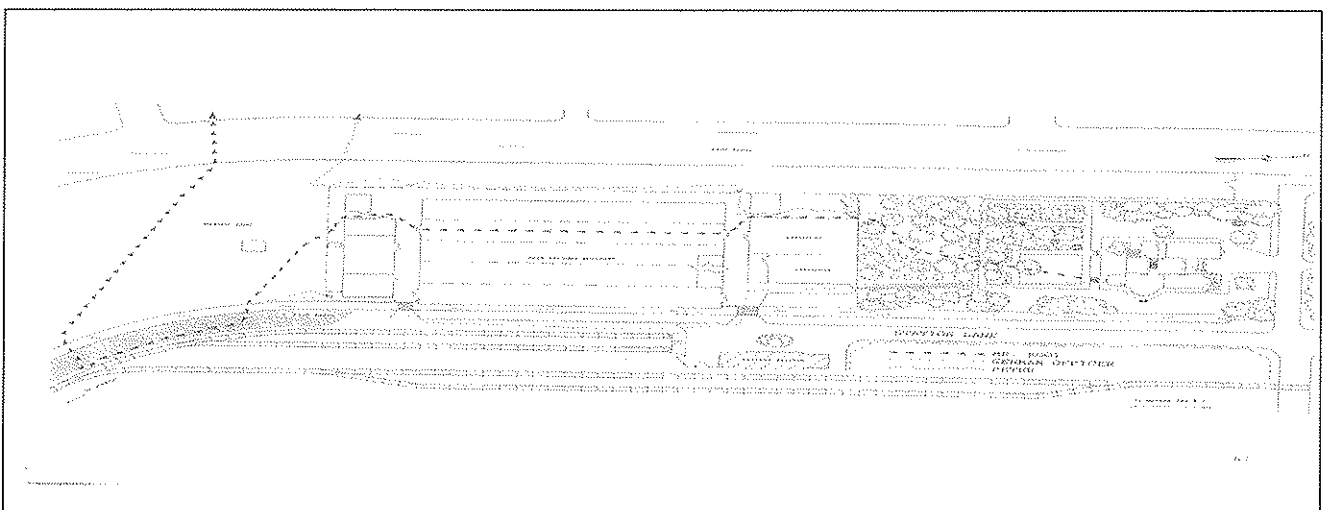
Als de officier de achtervolging inzet, rent ook Piet doodsbenuwd door de tuin en de boomgaard in de richting van de fabriek met de handen voor zijn gezicht om takken en bladeren af te weren. Voor hem ziet hij zijn pa op volle snelheid tussen de twee schuurtjes door gaan en links afslaan naar de ingang van de fabriek. De Duitser rent over het tuinpad en langs de andere kant van het magazijn. Hij bedenkt dat het stom is om zijn vader te volgen, dus rent Piet

door hetzelfde gangetje, maar slaat dan rechtsaf in de richting van het hek om het terrein. Hij weet precies waar je er gemakkelijk over kunt klimmen. Aan de andere kant gekomen, kijkt hij achterom. De officier staat op de brug bij de ingang te wachten tot zijn vader van achter het magazijn tevoorschijn komt, gereed om te schieten. Na een paar seconden realiseert hij zich dat hij te laat is. Hij keert om en rent langs de oostzijde van het complex om zijn prooi aan de zuidkant van de fabriek op te vangen.

Piet hoopt maar dat de Duitser hem niet gezien heeft en holt langs het hek op het talud van de dijk in dezelfde richting. Bij het eind van het hek stopt hij, doodsbang om in de handen van de officier te vallen, maar ook omdat hij buiten adem is. Hij zakt op zijn knieën en loert voorzichtig om het hoekje van het hek. Onderaan de dijk ziet hij hoe zijn vader over de sloot probeert te springen. Normaal is dat geen probleem, maar nu, doodop van het rennen door de tuin, de boomgaard en het fabrieksterrein en van het klimmen over het hek achter de fabriek, belandt hij midden in de moddersloot. Hij grijpt een rietpol, trekt zich op de kant en rent haastig verder. Piet juicht in stilte, als hij zijn vader ziet verdwijnen in de hoge rietkraag langs de spoorbaan.

Uit zijn ooghoeken ziet hij nu de achtervolger onderaan de dijk aankomen. Tot zijn ontzetting loopt de officier direct naar de plek waar zijn vader een minuut geleden de sloot overstak. 'O God, laat hem ophouden!' Bijna raakt hij in paniek. De Duitser kijkt rond aan de waterkant en besluit dan blijkbaar om de jacht op te geven. Hij vuurt een paar schoten in de richting van de mensen die aan de overkant van de ringvaart staan te kijken, draait zich om en loopt snel naar het huis terug. Vanuit de rietkraag komt geen enkel geluid en er beweegt niets. Piet vraagt zich af of zijn vader is ontsnapt of daar ergens gewond ligt en misschien niet in staat zich te verroeren ...

Vertaling van R.G. Vanhaelen, januari 2005.

De vluchtroute. De pijltjeslijn laat de vluchtroute van vader Kooi zien. Deze gaat dwars door de tuin, door de fabriek, over de spoorbaan en dan weer terug door het weiland naar de ringvaart (toen Achtervaart geheten). De Duitse officier blijft langs de stationsstraat lopen. Piet loopt direct via de tuin, achter de fabriek langs meteen naar de Achtervaart.

700 jaar proosten van Sint Jan (deel 2)

door Fred de Wit

In de Proosdijkoerier van december 2004 is aandacht besteed aan het kapittel van Sint Jan van vóór de hervorming. In dit en volgende artikelen zal worden stilgestaan bij een aantal proosten die de laatste katholieke proost, Jacob van Renesse, hebben opgevolgd. Met name de proosten die verwant zijn aan de toenmalige stadhouders van het Huis van Oranje. De stadhouders Frederik Hendrik, Willem IV en Willem V hebben hun familieleden aan talloze ambten en waardigheden geholpen. Uiteindelijk leidde dit mede tot grote ontevredenheid onder de burgers. Dit uitte zich dan ook in 1795 toen in Mijdrecht en Wilnis de proost door de municipaliteit van zijn functies werd ontheven.

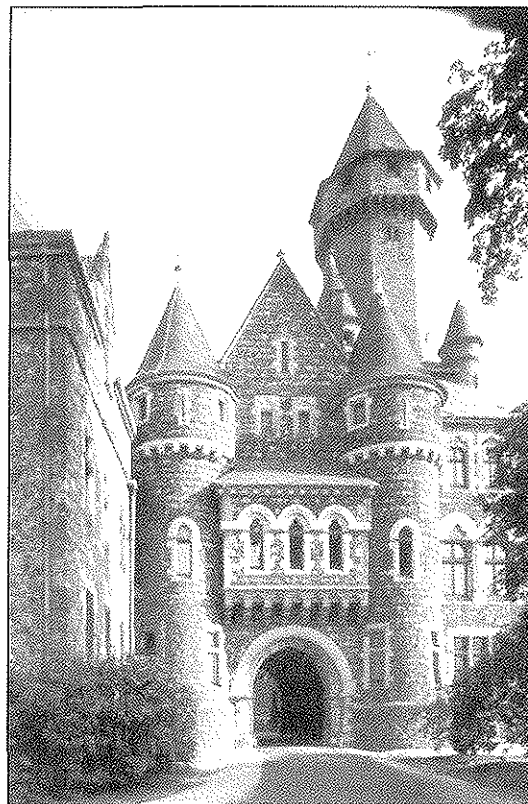
Omdat na 1580 de Staten van Utrecht het oppergezag van de paus niet meer erkenden, hadden zij de benoeming van een proost tot zich getrokken. Maar ook de stadhouders lieten hun invloed bij een benoeming gelden. Vandaar dat na 1633 diverse bloedverwanten van de stadhouders hier de functie van proost hebben uitgeoefend. Nepotisme, dus het geven van banen aan familieleden, kwam ook voor de hervorming voor. Hechte familiebanden waren er toen ook al tussen de kerkelijke en wereldlijke gezagdragers. Tussen bisschoppen en graven, bisschoppen en proosten en tussen proost en baljuw. Steven van Rumelaer, die proost was van 1496 tot 1504, benoemde zijn broer Zweder tot baljuw. Waarschijnlijk heeft Zweder ook in het Mijdrechtse proostenhuis gewoond. Zweder is schijnbaar kort voor het overlijden van Steven overleden, want hun zwager, Diderik van Rijn, heeft daarna het baljuwschap nog korte tijd waargenomen. Proost Bucho van Montzima en baljuw Tacko waren broers.

Geen band met de proosdijlanden

De proosten van vóór de hervorming en hun familieleden hadden nauwe banden met dit gebied, bezochten het regelmatig of vertoefden in het proostenhuis. Het vergeven van banen in die tijd is nog te verklaren omdat de geestelijke stand en de daaraan verbonden families praktisch de enigen waren die konden lezen en schrijven. In tegenstelling tot de latere proosten die de functie van proost van de Staten van Utrecht alleen maar kochten, omdat zij hier ambten konden verkopen en daarmee hun eigen portemonnee konden spekken. Zij hebben zich daarom nauwelijks met de Proosdijlanden bemoeid, zijn hier nooit, of maar een enkele keer geweest en spraken onze taal niet omdat ze allen van Duitse oorsprong waren. Zij hadden bezittingen in Duitsland, leidden een luxe leven, mede door de opbrengsten die zij genoten van de Proosdij. Daarnaast waren ze nog in dienst van het Staatse leger dat door de stadhouders werd aangevoerd. Het eerste voorbeeld hiervan was de graaf Van Solms.

De familie Van Solms

Johan Albert (Albrecht) graaf van Solms-Braunfels. Zijn benoeming tot proost geschiedde door de Staten van Utrecht op 24 januari 1633, welk besluit op 7 mei 1633 door stadhouder Frederik Hendrik werd goedgekeurd, waarna de graaf op 9 mei 1634 als lid in de Staten van Utrecht werd opgenomen. Hij was niet alleen de zwager maar ook de achterneef van de stadhouder. Zijn zuster, Amalia van Solms was de echtgenote van Frederik Hendrik en zijn grootvader, Koenraad van Solms, was getrouwd met Elisabeth van Nassau, die weer een zuster was van Willem van Oranje. De familiebanden waren dus zeer nauw. De familie van Solms was in 1620 berooid naar Holland gevlucht omdat zij samengespannen hadden tegen de Duitse keizer. Het familiekasteel te Braunfels werd tijdens de dertigjarige oorlog (1618-1648) herhaaldelijk ingenomen en door twee grote branden verwoest.

Slot Braunfels

Amalia van Solms

Het leen Braunfels was door de keizer onteigend en geschonken aan de veldmaarschalk graaf Tilly. Men vestigde zich in Den Haag, in de nabijheid van het stadhouderslijk hof waar zij ondanks geldnood een weelderig leven leidden. De zuster van Johan Albert, Amalia van Solms, werd al spoedig een vertrouweling van stadhouder prins Maurits en trouwde op 3 april 1625 met prins Frederik Hendrik. Drie weken later stierf Maurits en werd Frederik Hendrik door vijf van de zeven provincies tot zijn opvolger gekozen. Frederik Hendrik, ook mooi Heintje genoemd en een hartenbreker, was een voortreffelijke legeraanvoerder en voelde er eigenlijk niets voor om zijn vrije leven op te offeren in een huwelijk. Maar onder zware druk van Maurits vroeg hij Amalia ten huwelijk met wie hij al enige tijd een relatie had. Hij was de natuurlijke opvolger van Maurits omdat deze ongehuwd was gebleven. Maurits had een groot aantal verhoudingen, onder meer met Margaretha van Mechelen bij wie hij drie zoons verwekte. Tevens had hij nog bij minstens vijf andere vrouwen kinderen verwekt, maar omdat hij niet getrouwd was konden zij geen van allen aanspraak maken op het stadhouderschap.

Amalia liet, na haar huwelijk, direct al haar invloed gelden bij een aantal benoemingen van haar familieleden. Een van de benoemingen was die van haar broer Johan Albert tot proost van Sint Jan. Hij werd geboren op 2 februari 1599 te Braunfels. Johan Alberts carrière verliep door de protectie van Frederik Hendrik en Amalia voorspoedig. In 1629 werd hij gouverneur van Utrecht. Hier trouwde hij op 6 augustus 1636 met Anna Elisabeth von Daun gravin van Falkenstein. Zij werd geboren te Utrecht in 1615 en was zestien jaar jonger dan haar echtgenoot. Uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren, een zoon en een dochter. De zoon, Hendrik Trajectinus, 11 januari 1638, die hem later als proost zou opvolgen, werd naar de stad Utrecht

vernoemd. In de Romeinse tijd heette de stad Trajectum. Vier jaar na zijn benoeming werd Johan Albert bevorderd tot generaal van de artillerie. Hij steunde Frederik Hendrik bij de belegering van Den Bosch en Maastricht en werd in 1641 tot gouverneur van deze stad benoemd. Hiervoor legde hij op 5 november 1641 de eed van trouw af aan de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden. De situatie in Maastricht was in die tijd zeer ingewikkeld omdat de bisschop van Luik eveneens medeheer was over de stad. Vandaar dat Johan Albrecht de eed van trouw eveneens aan de Prins Bisschop van Luik moest afleggen. Dit was echter de laatste keer dat dit gebeurde omdat zijn opvolger dit weigerde, hierbij gesteund door de Staten Generaal. Een van zijn eerste daden als gouverneur was een besluit van 15 juni 1642 waarin de inwoners hun wapens tegen een ontvangstbewijs moesten inleveren. Na zijn aanstelling bleef het in de nadagen van de tachtigjarige oorlog betrekkelijk rustig. De overrompeling van de Belgische stad Tienen was de enige militaire actie waartoe de graaf van Solms het bevel gaf. Op 27 februari 1646 trok een leger van 3200 man Tienen binnen. Vervolgens werd de stad geplunderd en iedereen, die onder het bereik van de troepen kwam, neergeslagen. Met een grote buit keerde het leger huiswaarts.

De gravin van Solms berispt

De levenswijze in Maastricht was veel luchtiger dan in het streng Calvinistische noorden. In de huizen van de aanzienlijken werd bij bruiloften gedanst, en bals en balletten gehouden. Dit gebeurde ook ten huize van de gravin van Solms. Dit tot grote ergernis van de calvinisten die in 1643 hun ongenoegen hierover kenbaar maakten. De kerkenraad vreesde dat dit de protestantse religie in opspraak zou brengen en de gelovigen van de gemeente zou ergeren. De gravin trok zich hier echter niets van aan en maakte het nog bonter. Want in het jaar daarop ging ze tijdens het carnaval met haar vriendinnen, verkleed als boerinetjes, de straat op. Ze werd hierbij herkend en door jongens nagejouwd. Dit veroorzaakte een groot schandaal in de protestantse gemeenschap. Pas op 6 november 1644 behandelde ds. Breluis de 'uitspatting' op de kansel. De gravin werd hier woedend over omdat de dominee haar hierover uitdrukkelijk in het openbaar had aangesproken, maar zij beloofde toch de goede vermaning te zullen aannemen. Men moet bij dit gebeuren in ogenschouw nemen dat de familie van Solms van huis uit luthers was en zich moeilijk in het strenge calvinisme kon vinden. Bovendien waren de Maastrichtenaren katholiek gebleven en omdat de Prins Bisschop van Luik mede in het gezag over de stad betrokken was, kon hier in tegenstelling met het noorden van ons land, de uitoefening van de katholieke godsdienst niet worden verboden.

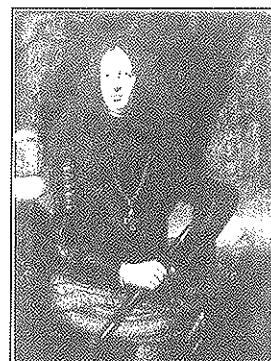
Evenmin als de daaruit voortvloeiende gebruiken. De Vrede van Munster in 1648 rehabiliteerde ook de graaf van Solms. Hij mocht weer naar zijn geboortestreek terugkeren en bezocht met zijn zoon Hendrik Trajectinus het verwoeste slot en zijn geplunderde bezittingen. Uit blijdschap over de vrede en vanwege de goede diensten, die de graaf van Solms aan Maastricht had bewezen, werd op 4 mei 1648 door het stadsbestuur besloten hem een geschenk aan te bieden van 1200 rijksdaalders Maastrichter koers. Kort hierna overleed hij op 23 september 1648 te Braunfels. Dat de ingezetenen en geburen van Mijdrecht niet altijd even gelukkig waren met de besluiten van proost Johan Albert bleek hieruit dat zij op 23 juni 1639 een verklaring opstelden, waarin zij opdracht gaven tegen de proost te procederen omdat hij op 16 juni van dat jaar een nieuwe ordonnantie had afgekondigd op de administratie en justitie van Mijdrecht. Johan Albrecht, was kolonel en later generaal der artillerie in het leger van de Verenigde Provinciën. Hij was een militair, die de opdrachten die hij van de stadhouder kreeg, stipt uitvoerde. Met de Proosdijlanden heeft hij zich nauwelijks bemoeid. Vandaar dat hij hier weinig activiteiten heeft ontplooid. Dit kon ook niet anders omdat allereerst dit gebied te onbelangrijk voor hem was en ook omdat de functie van proost hier, na het verdwijnen van de katholieke kanunniken, die zich ook bezig hielden met het godsdienstige welzijn van de bevolking, behoorlijk was uitgehold. Het leverde hem overigens wel een behoorlijk inkomen op zodat de familie van Solms, zo berooid als ze hier kwamen, een behoorlijke stand konden voeren.

Conflict met de kerkenraad

Hendrik Trajectinus werd te Utrecht geboren op 11 januari 1638. Hij was dus tien jaar toen zijn vader stierf, waardoor hij hem nog niet in de proosdij kon opvolgen. Na het bereiken van zijn achttiende levensjaar werd hij als meerderjarige tot het bestuur van de proosdij toegelaten. In die tussentijd nam zijn moeder, Anna Elisabeth van Falkenstein de bevoegdheden van de proost en het vruchtgebruik hiervan over. De administratie werd door het kapittel gevoerd. Tijdens haar bewind ontstond er een conflict met haar en de kerkenraad van de Mijdrechtse hervormde kerk. Hoewel haar man als proost zich weinig met de proosdij had bemoeid - hij had militaire zorgen - deed zijn weduwe dit wel met de benoeming van een nieuwe predikant. Wat was namelijk het geval? Op 1 december 1648 overleed de hervormde predikant Johannes van Oudcoop nadat hij 36 jaar de gelovigen was voorgegaan. 1 Januari 1649 kwam de classis, een verband van hervormde kerkelijke gemeenten die de kerkelijke functies van het kapittel min of meer had overgenomen, bijeen. Op de agenda stond het

Johan Albert (1599-1648)

Hendrik Trajectinus (1638-1693)

verzoek van de Mijdrechtse kerkenraad om met spoed een nieuwe predikant te mogen beroepen. Nu was het zo dat na de hervorming de kerkenraad ook een verzoek moest doen aan de proost om te mogen omzien naar een nieuwe predikant en zijn goedkeuring te vragen. Tevens moest de proost er in gekend worden op wie het oog speciaal was gevallen. En ook hier was de goedkeuring van de proost vereist. Kortom de proost had dus alleen het recht van goed-of afkeuring van het beroep en dus niet het aanwijzen van een dominee. Op 9 juni 1649 was de kerkenraad er uit. Eensgezind was men van mening dat Theodoor Spruijt te Utrecht de nieuwe predikant zou moeten worden en dit werd ook aan de classis doorgegeven. Na vijf maanden was de vereiste goedkeuring nog niet binnen en de kerkenraad begon ongeduldig te worden. Uiteindelijk bleek dat de gravin van Solms het verzoek niet in behandeling wilde nemen omdat dit niet schriftelijk was gebeurd. De kerkenraad diende daarop direct een schriftelijk verzoek in maar de gravin stelde haar beslissing weer uit. Waarom gebeurde dit? Wel de heren van de classis waren verontwaardigd dat de kerkenraad van Mijdrecht Spruijt zonder hun goedkeuring beroepen zou hebben. Inmiddels was er reeds anderhalf jaar een vacature en nog steeds geen predikant. Waarom bleef men zo halsstarrig om de benoeming van Spruijt te dwarsbomen? Was het omdat men zich gepasseerd voelde of had de classis iets tegen Spruijt? Uiteindelijk adviseerde de classis de kerkenraad om niet verder te gaan met Spruijt en na een aantal brieven en discussies, de kerkenraad van Utrecht kwam er zelfs aan te pas om uit het conflict te komen, werd op 3 maart 1651 dominee Johannes van Almelooven uit Zegveld door de kerkenraad voorgedragen en met toestemming van de classis en de gravin benoemd tot de nieuwe Mijdrechtse predikant.

Bronnen: Streekarchief Vecht en Venen; Nationaal Archief Den Haag en Gemeentearchief Maastricht.
Literatuur: Dr. P.J.H Ubachs, Twee Heren en twee Confessies;
H. Dyserinec, De militaire gouverneurs van Maastricht; W. Bax, gedenkboek der Nederlandsch Hervormde gemeente van Maastricht

Een brug te ver

door Joop Frankenhuizen

Nog niet zo lang geleden kwam de plaatselijke afdeling van de VVD in het nieuws vanwege de nieuwe kandidatenlijst waar twee ervaren raadsleden met vele tientallen jaren raadswerk achter de rug het veld moesten ruimen voor iets minder oude nieuwkomers en waren er stemmen te horen die "leeftijdsdiscriminatie" riepen. Op zich zelf was dit geen nieuws, want ook in het voorjaar van 1939 vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog gebeurde hetzelfde met de heer C. Knigge. De Wilnisser was vier jaar lang lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 31 jaar lid van de Provinciale Staten van Utrecht, 27 jaar raadslid en wethouder van de gemeente Wilnis. Knigge was jarenlang lid van de RK Staatspartij tot die partij de 84-jarige op een onverkiesbare plaats zette.

Christelijk

Vlak voor het begin van de Tweede Wereldoorlog waren de dorpen in de Ronde Venen nog echt christelijke bolwerken. De grootste partij was de RK Staatspartij gevolgd door de Anti Revolutionaire Partij en de kleinere Christelijk Historische Unie. Het liberalisme zoals we dat nu kennen bestond toen nog nauwelijks en ook de socialistisch getinte arbeidersbeweging had er nog geen vaste voet aan de grond. Hier en daar waren wel ontevreden groeperingen maar die haalden het veelal niet om een vertegenwoordiging in de gemeenteraad te krijgen. Uitzondering vormde Vinkeveen waar met de oorlogsdreiging in zicht de Nederlands Hervormden zich afscheidden van de moederpartij en een eigen partij stichtten die met drie van de elf zetels wel voet aan de grond kreeg. In de oorlogsjaren zou die nieuwe partij zich steeds meer ter rechterzijde van het politieke spectrum gaan opstellen wat na de oorlogsjaren tot kritiek zou leiden.

Leeftijdsdiscriminatie

Een paar dagen voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1939 houdt de RK Kiesvereniging 'Wilnis' een buitengewone vergadering. Ook niet-leden zijn uitgenodigd. Geprobeerd zal worden wethouder Knigge, die op een onverkiesbare plaats is gezet en uit boosheid de partij heeft verlaten, weer binnen de partij te krijgen. Het behouden van de eenheid is de afdeling wel wat waard. In de vergadering stelt het bestuur voor om Knigge op een hogere plaats te zetten en wel op alfabet, maar dat wil Knigge niet, hij wil alleen als nummer 1 op de officiële lijst gezet worden, niets meer en niets minder. Dit kan het bestuur natuurlijk niet accepteren want daarmee zouden de rechten van de overige kandidaten worden beknot. Pastoor Van de Pavert probeert de dreigende impasse te doorbreken door voor te stellen de kiezers dan maar aan het woord te laten. Knigge zal dan genoeg moeten nemen met de plaats die de kiezers hem zouden aanwijzen, ook al zou dit een

onverkiesbare plaats worden. Maar Knigge blijft weigeren, hij wil nummer 1 zijn en vindt dat het bestuur onzorgvuldig heeft gehandeld met de kandidatenlijst. Het bestuur bestrijdt dit waarop de vergadering concludeert dat het bestuur door de halsstarrige houding van Knigge nu wel gerehabiliteerd is.

Ook als statenlid is de uitverkiezing van Knigge op de tocht komen te staan. In oktober 1938 verschijnt er in de pers berichten als zou hij bedankt hebben als lid van Provinciale Staten. Dit blijkt niet waar en een rectificatie volgt, maar het kwaad is al geschied. Gesteund door acht kiesverenigingen komt Knigge tenslotte op de groslijst terecht en ondertekent de verklaring akkoord te gaan met de plaats op de kandidatenlijst. Die blijkt te laag en na de statenverkiezingen van april 1939 maakte Knigge na 31 jaar geen deel meer uit van provinciale staten.

Een brug te ver

De laatste kans ligt dus bij de verkiezingen voor de gemeenteraad van juni 1939. Onder de naam "Vrije RK lijst" wordt de nieuwe partij ingeschreven met Knigge als nummer 1. Maar Knigge maakt dan een fout die grote gevolgen zal hebben. Nadat de

handtekeningen gezet zijn en de lijst door het hoofdstembureau geldig is bevonden, voegt hij als nummer twee iemand toe die niet het vertrouwen heeft van de handtekeningzetter. Het gevolg is dat een aantal van hen de steun terugtrekt en er bij Gedeputeerde Staten een bezwaarschrift wordt ingediend. Deze concludeert dat het aantal handtekeningen onvoldoende is en vernietigt het besluit van het hoofdstembureau van Wilnis. De lijst Knigge wordt ongeldig verklaard. Voor Knigge blijft niets anders over dan na 27 jaar raadslid en 20 jaar wethouder de politiek voor gezien te houden. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1939 blijkt de RKSP in Wilnis met drie zetels de grootste partij, gevolgd door de ARP met twee zetels, de CHU met één en de Hervormd Anti-Revolutionairen ook met

één zetel. Met 1035 uitgebrachte geldige stemmen blijft Wilnis daarmee het voorbeeld van een Christelijke gemeente. Twee jaar na zijn onfortuinlijke afscheid van de politiek overlijdt Knigge op 86-jarige leeftijd. Jaren later zou Wilnis hem eren door een bruggetje naar hem te vernoemen. De wethouder Knigge brug halverwege de Herenweg tussen Mijdrecht en de Wilnisse dorpskern.

C. Knigge is geboren te Mijdrecht in 1854. Overleden te Wilnis in 1941. Raadslid gemeente Wilnis van 1912 tot 1939. De laatste 20 jaar was hij daar wethouder. Statenlid provincie Utrecht van 1908 tot 1939. Tweede Kamerlid van 1922 tot 1925. Agrarier.

Bron: Streekarchief Vecht en Venen.
Foto Knigge uit Utrechtse Courant 1939

Oorlogsherinnering

door Marian Sterenborg

Verliefdheid op evacu e kost Jan Bakker in hongerwinter bijna zijn leven.

Jan Bakker was 22 jaar toen in het najaar van 1944 evacués uit Ottersum en Gennep in Vinkeveen neerstreken. Hij weet nog goed: de familie Verhasselt die bij Teun van Yperen ondergebracht werd, de familie Weijers die bij Van Wijk zat en die met een huifkar vanuit Limburg via Duitsland naar Vinkeveen waren gekomen. Verder waren er de twee families Lamers.

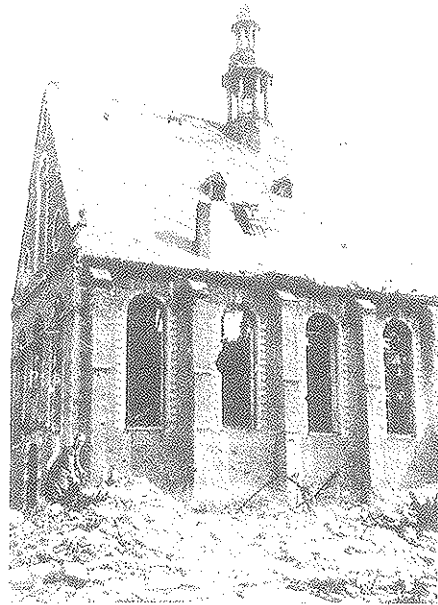
„In de winter ‘44/’45 lag er veel sneeuw en wij hadden een oude arretikker opgedoken bij Gerard Baars. Of bij opa Van Dijk. In ieder geval was er daardoor veel vertier samen met de evacués” zo vertelt Jan Bakker. Een arretikker is naar zijn zeggen een slede, die door  en paard getrokken wordt. Ook ontstonden er verliefdheden. „Zelf kreeg ik kennis aan Tony Lamers. Die was met haar zuster ingekwartierd bij ome Joris van Dijk.” Die zuster, Anna, was getrouwd. Haar man was er niet bij omdat hij tijdens de evacuatie in Nijmegen was. Tony werkte overdag bij Blok in Mijdrecht. „Soms haalde ik haar daar op en dan nam ik brood voor haar mee. Want ze had altijd honger”, aldus Jan, die nu 82 jaar is en al 53 jaar gelukkig getrouwd met Truus Scheef, die oorspronkelijk uit Montfoort komt. De zusjes Lamers wilden zo gauw mogelijk terug naar Ottersum. „Tijdens het paarden uitmesten kwam ik toen ineens op een idee. Ik had nog een kennis, ene Verrips in Soestdijk en dat lag vlakbij de Linie. Vlak bij het bevrijde gebied. Misschien kon ik de dames daarheen brengen.” Verrips had hij kort daarvoor leren kennen in het Johannes de Deo ziekenhuis bij de broeders op de Mariaplaats in Utrecht. Zijn vrouw was de zus van Jan Verburg uit

Achterbos. „Ik er eerst heen op de fiets om het te vragen. Gelukkig kende hij me nog en het was goed. Er was daar ‘Waffenruhe’, dus er werd niet geschoten. En ik mocht komen met de dames Tony en Anna Lamers. Ook hij verwachtte dat Soestdijk snel bevrijd zou zijn.”

Bakker fietste weer terug naar Vinkeveen via Breukelen, waar hij gewaarschuwd werd dat de Duitsers fietsen in beslag namen. Hij reed toch door en vertelde in Vinkeveen zijn verhaal aan de dames. „Zij hadden er wel oren naar”, zo herinnert Bakker zich nog. Dat was op 24 april 1945. Direct de volgende dag gingen ze met z’n drieën te voet naar Soestdijk. Van een oom van Jan had hij een kinderwagen meegekregen, waarin proviand gelegd werd. „Onderweg in de bossen van Maartensdijk werden we tegen gehouden door drie Duitse soldaten, waarvan er  en dronken was. Ze hadden fietsen bij zich, waarvan er én een damesfiets was. De dames spraken goed Duits en Tony vroeg of ze de fiets even mocht lenen om naar een kennis van deze Limburgers te gaan, die in de buurt geëvacueerd was.” Ze kreeg de fiets mee, maar bleef langer weg dan was overeengekomen. Anna en Jan begonnen bang te worden en terecht. „Op een gegeven moment ging die dronken Duitser voor me staan met een blik op zijn horloge. Als ze binnen enkele minuten niet terug was dan zou hij mij neerschieten”. Ook Anna wist niet hoe we dat konden voorkomen, maar opeens kwam daar Tony aan op de geleende fiets. „Dus wist ik: ik blijf in leven.” De tocht naar Soestdijk werd voortgezet. Verrips bleek een slagerij te hebben met heel veel

ruimten. Ook hadden ze een ‘moffenkeuken’ en Duitsers in huis. ‘s Avonds speelde er een pianist. De dames amuseerden zich best. Ik iets minder. En na een paar dagen had ik al in de gaten dat het met de liefde van Tony over was.” Later hoorde het drietal dat Hoogland bevrijd gebied was en ze zijn toen richting Amersfoort gegaan naar de Bailey brug, de militaire hulpbrug, waar de wachtposten stonden. „Met z’n drieën hebben we toen nog in een stal geslapen”, zo zegt Bakker. Hij herinnert zich nog dat de dames op een gegeven moment over de brug mochten naar bevrijd gebied. Daar stond de bus die hen naar Gennep en Ottersum bracht. Hij mocht de brug niet over lopen, want hij was geen evacué. „Ik ben toen ’s nachts over de Eem gezwommen, maar eenmaal aan de overkant was ik de dames toch kwijt. Die waren al met de bus weg. Terug kon ik niet meer, ik moest in bevrijd gebied blijven en heb toen werk gezocht bij een boer.” Later is Bakker toch nog eens naar Ottersum gegaan om de fiets, die de dames van Verrips hadden mogen lenen, op te halen en terug te brengen. „Ben ik toen toch dat hele stuk teruggereden met een fiets aan de hand”, aldus de toenmalige wielrenner Bakker, die met enige trots nog eens de licenties laat zien die hij als wielrenner in die tijd had. „Ze hebben me bij die gelegenheid nog wel verteld dat ze blij waren dat ik ze toen

geholpen heb”, aldus Bakker. Maar de contacten zijn daarna verwaterd en de dames zijn nooit teruggeweest in Vinkeveen.

Gennep na de bevrijding. Veel kerken en huizen zwaar beschadigd

Macht en zekerheid

Door Jaap Meulstee

Vragen en opmerkingen bij 'De heerschappij van de proost van Sint Jan in de middeleeuwen'

Bij het beschrijven van de geschiedenis zijn we afhankelijkheid van de betrouwbaarheid van de bronnen die we gebruiken. Hoe langer we terug gaan in de geschiedenis, desto onbetrouwbaarder die bronnen soms zijn. Geschreven teksten werden opnieuw overgeschreven en foutjes, al of niet opzettelijk, werden snel gemaakt. Bij het lezen over de ontstaansgeschiedenis van onze omgeving hebben we met dergelijke bronnen te maken.

Literatuur

De in de regionale geschiedenis geïnteresseerde lezer, en dat zal een ieder zijn die deze Proosdijkoerier in handen neemt, kan in de plaatselijke bibliotheken en archieven aardig terecht om de honger naar kennis over vroeger te stillen. Zelfs over onze Ronde Venen of Proosdijlanden of hoe we deze streek ook maar willen noemen zijn diverse titels voor handen. De één wat lastiger leesbaar dan de ander.

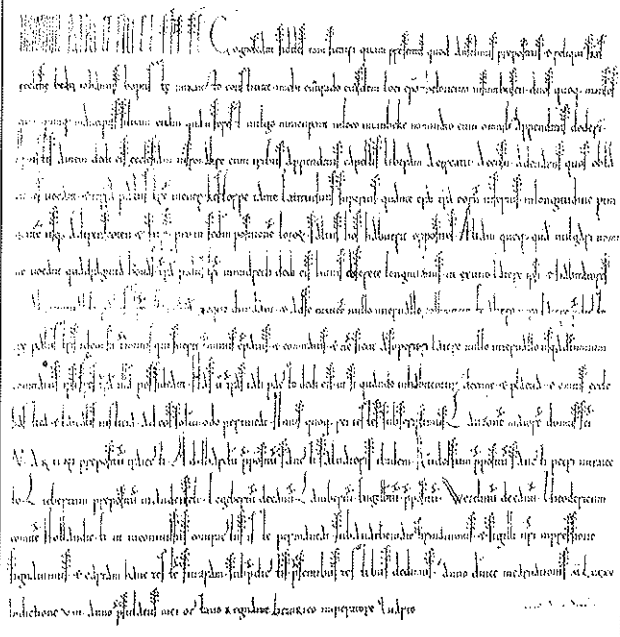
Voor dit verhaaltje maakten we voornamelijk gebruik van twee zeer uiteenlopende publicaties, waar het gaat om toegankelijk taalgebruik.

Het eerste ‘De heerschappij van de proost van Sint Jan in de Middeleeuwen 1085-1594’ van Frits Doeleman is in 1982 al verschenen als zesde deeltje van de Stichtse Historische reeks. Het is een boekje

met lange zinnen, veel citaten uit het Latijn, ruim 180 literatuurverwijzingen en ook nog eens 536 noten die de tekst moeten verduidelijken. Een boekje ook dat ons veel vertelt, maar ook veel onzekerheden open laat. Regelmatig ontstaan er meer vragen, dan dat er beantwoord worden.

Het tweede boekje is getiteld ‘Van Angstel tot Kromme Mijdrecht’, levensbeschrijvingen van bekende en onbekende mensen uit Abcoude, Baambrugge en De Ronde Venen. Het is in 2001 als tiende deel verschenen in een reeks van Utrechtse biografieën. Met goed leesbare verhalen over o.a. Gerard Berendsen, Abraham Broere, Dirk van Egmond, Johan Inghenwinkel, bisschop Koenraad, Piet Koster, Maria van Soest en Toon Voorneveld is dit een makkelijker te verteren boekje dan het hiervoor genoemde.

FOTOGRAFIE VAN DE OORKONDE VAN 1085 (RAU-SL. Jan-940-1)

Bron: De heerschappij van de Proost van Sint Jan. Doeleman 1982

Wie is de eigenaar?

Als we het hebben over de ontstaansgeschiedenis van onze eigen omgeving, dan komen we als vanzelf terecht bij de oorkonde van 1085, waarin de toenmalige bisschop Koenraad een gebiedsruil deed met het kapittel van Sint Jan. Hierin worden plaatsnamen uit ons gebied voor het eerst genoemd. Frits Doeleman doet zijn uiterste best om te achterhalen wie de rechtsgeldige eigenaar was van de beschreven gebieden. Daarbij kunnen we ons de volgende vragen stellen:

Wie is de eigenaar van de gronden? Betreft het een landheer, de proost of een bisschop? Is het instituut, het bisdom of het kapittel, de eigenaar? Of de koning, de keizer of de paus? Wie geeft aan wie de macht?

We spreken hier over de middeleeuwen. De investituurstrijd is aanstaande. De wereldlijke en de geestelijke macht betwisten elkaars rechten. Op plaatselijk niveau is het niet altijd even duidelijk wie er nu de baas is over het gebied. Wie komt de belastingen innen? Wie mag de rechtspraak doen?

In de reeds genoemde oorkonde ruilt de in 1076 aangetreden bisschop Koenraad de beschreven gebieden, later meer bekend als de Proosdijlanden, een gedeelte van de huidige Ronde Venen, met de sinds 1063 heersende proost Anselm van het kapittel Sint Jan.

Wie is Koenraad dat hij de rechten over de beschreven gebieden mag overdragen? Wat is de machtspositie van proost Anselm, dat hij wereldlijke en geestelijke rechten over dat gebied kan gaan uitoefenen?

En als je het gebied in bezit hebt, heb je dan ook de

macht hierover en wat houdt die macht precies in? Hebben we het over vrij eigendom of eigendom in leen of pacht, eigendom met of zonder rechten? Bij wie kon de gewone man terecht met klachten over de belastingheffing? Wie heeft schriftelijk bewijs van eigendom? Hoe echt is die oorkonde? Kun je klagen bij de koning? Of berustte de macht juist bij de paus? Wie benoemt wie? Wanneer ben je wettelijk (de jure) de machthebber en wanneer ook feitelijk (de facto)? Hebben we het dan over personele rechten of territoriaal gebonden afspraken? Kortom reeksen van vragen, die het bestuderen van oude geschriften zo interessant maken.

Ruzies

Regelmatig komen we in de kronieken beschrijvingen tegen van conflicten. Ruzies over eigendommen, eigendomsrechten en machtsinvloeden. De graaf van Holland lag regelmatig in de clinch met de bisschop van Utrecht. De keizer van Duitsland betwistte de macht van de paus van Rome.

De proost van Sint Jan had vreemd genoeg nogal stevig verankerde rechten, geestelijke en vooral ook hoge wereldlijke jurisdictie, over ons gebied.

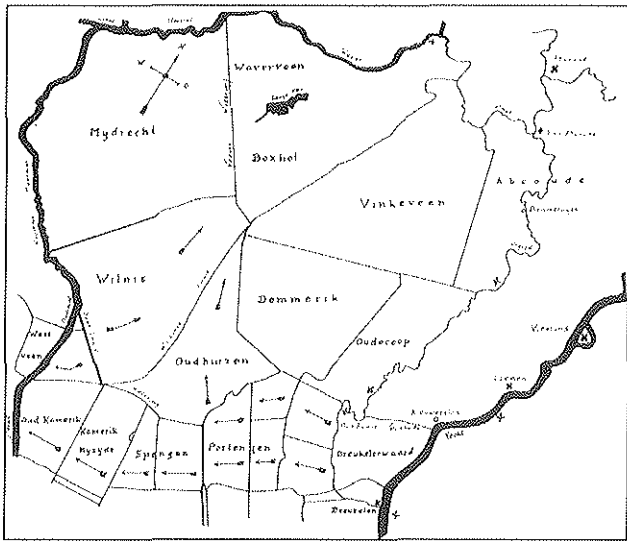
We lezen hierbij over de graaf van Holland, de graaf van Gelre en de bisschop van Utrecht. Landsheren met soms verre gaande privileges, maar bij tijd en wijle ook in feodale verhoudingen t.o.v. de koning.

De investituurstrijd, bij het concordaat van Worms in 1122 weer aardig bedwongen, confronteerde ons met de tegenstrijdige belangen van wereldlijke en geestelijke heersers. De koning kiest betrouwbare bisschoppen, of mag de kerk ze aanwijzen?

Wat dit gebied precies omvatte blijft vooralsnog onzeker. We hebben het dan nog over een landstreek zonder eigen geografische naam. Soms beschreven als een opsomming van parochies (Wilnis, Mijdrecht, Thamen, Zevenhoven en Kudelstaart). Soms vernoemd als de heerlijkheid Wilnis of de heerlijkheid Mijdrecht of ook de heerlijkheid van Sint Jan, maar ook wel genoemd de proosdij van Sint Jan of beschreven als bezit van de proost, de Proosdijlanden, waar overigens ook onze vereniging naar vernoemd is.

Veranderingen

In de loop der eeuwen is ons woongebied verschillende malen van gedaante veranderd. Het ooit onbewoonde gebied was tegen het einde van het eerste millennium een wildernis met veenbulten en veenstroompjes. Althans, daar gaan we door alom gerespecteerd wetenschappelijk onderzoek vanuit, er zijn geen geschreven bronnen van tijdgenoten en ooggetuigen bekend. De latere ontginning tot bruikbare graslanden is wel beschreven. De eerste 'copers' zijn eind elfde, begin twaalfde eeuw aan de

Openlegging en ontginningsrichting. Bron: De heerschappij van de Proost van Sint Jan. Doeleman 1982.

slag gegaan om deze omgeving bewoonbaar te maken. Na de middeleeuwen is de periode van uitturven de oorzaak geweest van een nieuwe verwatering van dit gebied, terwijl de drooglegging van de Mijdrechtse en Wilnis polders rond 1900 een volgende fase in de gedaanteveranderingen aangeeft.

Bewijsstukken

De oorkonde uit 1085, waarin de grondruil tussen bisschop Koenraad en proost Anselm staat beschreven, is overigens een gekopieerd exemplaar....

De echtheid van het document zelf is dus ontkracht, de beweerde handelingen zijn door meerdere historische getuigen uit later eeuwen wel als waarheden vastgesteld....

Een kopie van de oorspronkelijke akte kan heel makkelijk onjuistheden bevatten of aanvullingen van later, gebaseerd op kennis van later of vervalsingen, al of niet met opzet verwerkt....

Heel aardig hierbij zijn de verschillende aanduidingen van benamingen.

Zo lezen we in de akte over Fronakre. Men is het er niet geheel over eens of hiermee Vroonakker, Vrouwenakker of zelfs Franeker bedoeld wordt. En wat te denken van de naam Wilnis, Willis, Willes, Wildernis, Willense of Willemse? De artikelen van Joop Frankenhuizen over Uilishem spreken hierover boekdelen. Abecualde wordt algemeen voor Abcoude gezien. Midreth kan het land, de rivier of de latere plaats Mijdrecht zijn, om over aanduidingen als Mije en Mijert nog maar te zwijgen.

De meeste onduidelijkheid is evenwel over de aanduiding Qudraginta Hoves, algemeen vertaald als de veertig hoeven en door vele historici vereenzelvigd met het latere Wilnis. Doeleman stelt de vraag of de veertig hoeven slaan op veertig

boerderijen, of veertig stukjes land met een bepaalde lengtemaat.... of de oppervlaktemaat, die gebruikt werd om de waterlasten mee te bepalen? Hij concludeert voornamelijk het laatste.

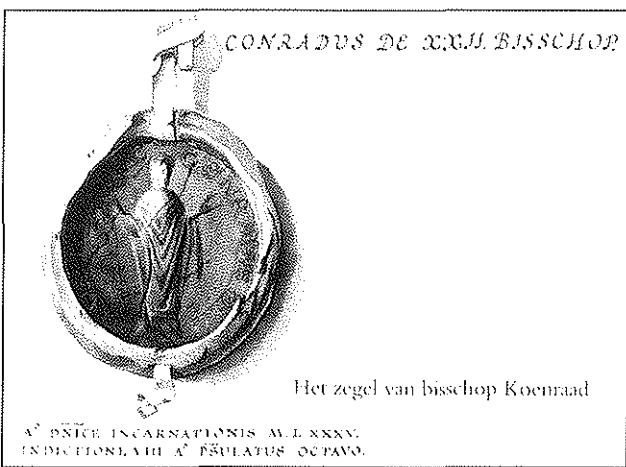
Waarom geruild?

Als we er eenmaal vanuit gaan dat het gebied van de proosdijlanden voor 1085 nog onbewoond was, kunnen we ons tevens afvragen waarom die grondruil destijds heeft plaatsgevonden. Wie had hier het meeste belang bij? Bisschop Koenraad vanwege de mogelijke winsten uit de door hem in bezit gekregen tol van Smithuizen (in de buurt van Kleef) of de proost van Sint Jan, vanwege de mogelijke toekomstige inkomsten uit de ontginning van de nieuwe gronden? Of was het geheel wellicht bedoeld als politieke zet, waarbij de afgedwongen ontginning er voor moest zorgen dat het gebied van noordwest Utrecht een stevige buffer kon vormen tegen opdringerige gebiedsaanspraken van de graaf van Holland?

Het blijft intrigerend, dat gebiedseigendom regelmatig verandert. Tegenwoordig zijn de eigendomsrechten veelal kadastraal geregistreerd. Dat is wettelijk bepaald. Door de Nederlandse overheid, waarbij we afhankelijk zijn van internationale afspraken. Want wie is er dan wel de baas in of over Nederland?

Terug naar vroeger: wie heeft deze omgeving voor het eerst in bezit gehad?

We lezen over de Duitse keizer, Otto I, die het gebied aan de Utrechtse kerk in eigendom geeft op 21 april 953. De kerk is dan eigenaar, de bisschop is de beheerder. Hierdoor werd de 'zaakwaarnemer' van het bisdom Utrecht, later bisschop Koenraad bevoegd om het weer weg te geven. De kerk, het bisdom, i.e. de bisschop geeft het gebied aan het kapittel, i.e. de proost.

Het zegel van bisschop Koenraad

Foto van het zegel van bisschop Koenraad. Bron: Van Angstel tot Kromme Mijdrecht. SPOU Utrecht 2001

Machtsvraag overheerst

Het handhaven van de rechtsorde is afhankelijk van macht. Rechtspraak moet gesanctioneerd kunnen worden. De proost moest de opbrengsten van de ontgonnen gebieden innen. Hij was verantwoordelijk voor het vermogen van het kapittel, daarbij bezat hij ook nog het recht van jurisdictie. De bevestiging in het ambt door keizer of door paus is een voorbeeld van die symbolische investituur. Aanwijzing door raden van bisschoppen staan tegenover dynastieke vorstenhuizen, die door erfopvolging de macht behouden.

(noot: tot op heden gaan we als samenleving akkoord met het feit dat Willem Alexander onze koning wordt. Het betreft wellicht een heel ander verhaal, met in de tegenwoordige tijd heel andere machtsverhoudingen en bevoegdheden. Maar de vanzelfsprekendheid is historisch gezien niet onvoorwaardelijk...)

Destijds betekende de ontginning van de wildernis tevens het beheersen van het gebied. Dat de oorspronkelijke akte van 1085 aan het einde van de twaalfde eeuw opnieuw werd beschreven heeft te maken met de in de akte beschreven voorwaarde, dat de inning van de belastingen (de tienden) pas kon geschieden nadat bewoning heeft plaats gevonden. De proosdijlanden waren hierin nogal zelfstandig. Bijna onafhankelijk dus. Dat werd in de eeuwen daarna regelmatig betwist, door graven uit de

Vinkeveen en Oranje

door Fred de Wit

Vinkeveen en Waverveen staan tegenwoordig bekend als rustige dorpen. De inwoners gaan niet massaal de straat op om ergens tegen te protesteren. Massademonstraties zijn aan hun niet besteed. En als ze ergens hun meningen willen ventileren doen zij dat in het gemeentelijke raadhuis of in het dorps huis De Boei. Toch is het wel eens anders geweest en wel op 28 november 1918.

Wat was namelijk het geval? Op 18 november had Duitsland zich onvoorwaardelijk aan de Geallieerden overgegeven en was de Eerste Wereldoorlog ten einde. Hoewel ons land buiten de oorlog was gebleven waren de gevolgen daarvan ook hier voelbaar. Aanvoer van goederen overzee was niet meer mogelijk en de voedselaanvoer stagneerde eveneens. In Amsterdam braken aardappelrelletjes uit en de hygiënische toestanden lieten door de armoede veel te wensen over. Toen er ook nog een griep epidemie uitbrak, die 17.000 slachtoffers eiste, zag de sociaal democraat Pieter Jelles Troelstra door de grote onvrede zijn kans schoon om ook in ons land de revolutie en de republiek uit te roepen. De keizers van Duitsland en Oostenrijk en de Russische tsaar hadden immers hun tronen al op moeten geven. Al spoedig bleek dat Troelstra geen schijn van kans

buurgebieden, via opzettelijke geschiedvervalsing of door koningen uit buurlanden.

Wat voor gedachten heeft u bij een onafhankelijk Proosdijland, een onafhankelijk Texel of Friesland of een onafhankelijk Nederland binnen Europa, gesteund door een organisatie als de Verenigde Naties? Wat is die onafhankelijkheid waard?

Voor de Proosdijlanden van Sint Jan heeft de soevereiniteit ook niet eeuwig geduurd. Maar zelfs tot 1594, bij het overlijden van Bucho van Montsima, was ons gebied nog redelijk zelfstandig en bij het begin van de Bataafse republiek in 1795 lezen historici nog over de zelfstandigheid van ons gebied. Voor wat het waard is.....

Macht is heel vaak afhankelijk van kracht en wordt niet zelden bevestigd door het recht van de sterkste. Onze democratische rechtsorde probeert daar gelukkig zo humaan mogelijk mee om te gaan.

Vinkeveen

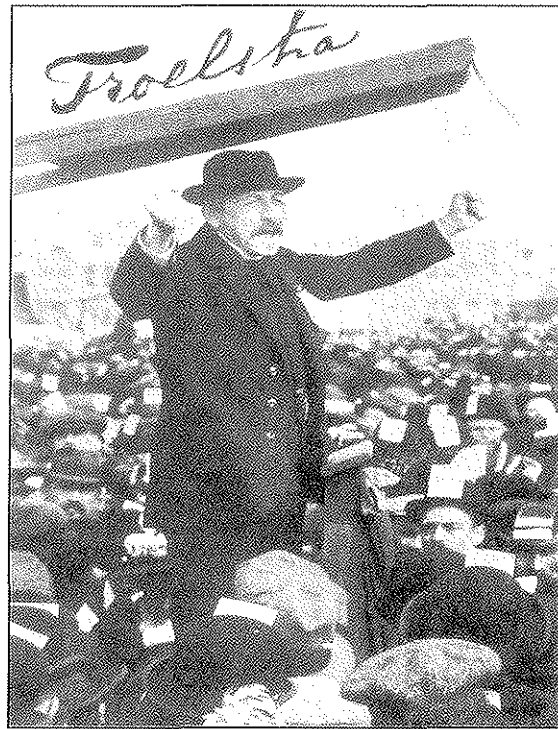
De vroegere Proosdijlanden omvatten een gedeelte van de huidige Ronde Venen. Vinkeveen, Waverveen, Demmerik, Groenland en zelfs ook Oudhuizen liggen ingeklemd tussen de veelvuldiger beschreven, 'oudere' plaatsen als Wilnis, Abcoude en Oukoop. Extra onderzoek naar het ontstaan van die andere plaatsen en namen is nog altijd een redelijk onontgonnen gebied.....! Wellicht een uitdaging voor de lezer?

had met zijn plannen omdat overal in ons land demonstraties werden georganiseerd voor het behoud van het koningshuis. Een van die demonstraties vond plaats in Vinkeveen. Alle verenigingen deden aan dit protest mee dat begon bij het raadhuis waar het fanfarecorps en de zangvereniging "Halleluja" verschillende vaderlandse liederen ten gehore brachten. Die werden door de vele aanwezige burgers en schoolkinderen, die sjerpen en vlaggen bij zich hadden, meegezongen. De hoofdonderwijzer van de openbare school, de heer Lutz, lid van het comité, dat deze demonstratie had georganiseerd, nam als eerste spreker het woord en gaf aan welke gevoelens hadden geleid tot het organiseren van deze demonstratie. Vervolgens werd er een motie voorgelezen en door de aanwezigen met luid applaus

aangenomen. De motie werd aan burgemeester Van Grotenhuis van Onstein overhandigd met het verzoek om die ter kennis te brengen aan H.M. de Koningin en de Regering. De inhoud ervan luidde: "De R.K en Protestantse organisaties en de burgerij van Vinkeveen en Waverveen, op donderdag 28 november bijeen, spreken hunne verontwaardiging uit over het revolutionair streven dezer dagen en brengen hun oprechte hulde en onwankelbare trouw aan H.M. de Koningin". Met ontbloot hoofd werd de motie voorgelezen, waarna door alle aanwezigen het Wilhelmus werd gezongen. Aan het einde van de bijeenkomst dankte de burgemeester namens de koningin de aanwezigen voor deze spontane uiting van aanhankelijkheid en trouw. De oproep van Troelstra vond geen massaal gehoor en tot een staatsgreep is het nooit gekomen.

Bron: Krantenarchief Utrechts Archief

Bron foto: Internet

Veepest in de Veenen

door Stef Veerhuis

Rond 1866 werd ons land geteisterd door veepest, die vanaf begin juni ook nog eens vergezeld ging van een nieuwe cholera-uitbraak. Gezamenlijk waarden ze rond, veelal diepe treurnis achterlatend bij mens en dier. Omdat het hun slachtoffers aan iedere noodzakelijke kennis van preventie en behandeling ontbrak leken ze op voorhand een verloren strijd aan te gaan.

Wat zullen de mensen zich machteloos hebben gevoeld toen deze vreselijke ziekten uiteindelijk ook hun dorpsgrenzen naderden. Om na dagen of misschien wel weken van ondragelijke spanning aan den lijve te moeten ervaren dat ze ondanks al hun inspanningen het onderspit moesten delven. In de vele raadsverslagen en briefwisselingen van toen ervaar je de onmacht van de plaatselijke bestuurders. Het moet ongetwijfeld een enorme impact hebben gehad op vele van onze voorouders die niets anders konden doen dan daarbij lijdzaam toe te zien.

Gesel des doods

Runderpest bestaat al sinds mensenheugenis. De nog vers in het geheugen liggende uitbraak van Mond en Klauwzeer toonde ons schokkende beelden van de harde aanpak die nodig is om deze epidemie doelgericht en zo snel mogelijk een halt toe te roepen. Net als MKZ is runderpest een virus en zijn er duidelijk herkenbare parallellen. Razendsnel slaan ze namelijk toe, vooral in streken met een dichte veebezetting en wanneer de dieren ook nog eens in stallen verblijven is het leed vaak helemaal niet te overzien. De mens had al snel de kennis verworven

dat men er zelf niet besmet door kon raken en ook dat het vlees van het getroffen vee geconsumeerd kon worden. Desondanks stonden ze er niet bij stil dat ze het virus vaak zelf door het ontbreken van kennis verspreiden. Directe mestlozingen vanuit stallen op de sloot kwamen voor. Maar ook de vele aanwezige mestvaalten op de erven waren grote boosdoeners. Het sterk verontreinigde regenwater zorgde er tenslotte wel voor dat het uiteindelijk terechtkwam in het oppervlaktewater.

Naast runderen konden alle evenhoevigen dus ook schapen, geiten en varkens er mee besmet raken. De klassieke vorm van de ziekte kent ruw weg vier fasen. Na een incubatieperiode is aan het dier duidelijk te zien dat het ziek is, omdat het niet eet en koorts heeft. Dan volgt er een fase waarin de slijmvliezen van het dier ernstig ontstoken raken en het last krijgt van neusuitvloeiing en hevig kwijlen. Daarna krijgt het maag en darm problemen, een zeer ernstige diarree om vervolgens uit te gaan drogen. Uiteindelijk gaat het dier na acht tot tien dagen dood. Overigens dient vermeld te worden dat het getroffen vee slechts een kleine kans heeft de ziekte te

GODS SLAANDEHAND OVER NEDERLAND, DOOR DE PEST-SIEKTE ONDER HET RUND VEE.

ABEELDING II.13. 'Gods slaande hand over Nederland, door de pest-siekte onder het rund vee, naa het leeven getekent en de graveert door Jan Smit'. Een zinneprent uit 1745 naar aanleiding van de tweede, hevige golf van de runderpest die de landbouw in ons land vanaf 1744 teisterde (Foto: Atlas van Stolck, Rotterdam).

overleven. Voor onze voorouders echter waren al die noodzakelijk kennis en bestrijding volkomen vreemd. Zij noemden het de Gesel des doods, ene duivel die zijn staart roerde en vervolgens met kwade sappen het vee trof". Overleveringen en statistieken hebben deze ramspoed als stille getuigen bij ons achter gelaten.

Slappe wetgeving

Deze epidemie openbaart zich in augustus 1865 in de omgeving van Delft en Schiedam. Het verdachte vee dat wordt aangetroffen was afkomstig uit Londen en via Rotterdam ons land binnen gekomen. Reeds op 24 augustus 1865 maken Provinciale Staten van Utrecht hun bevindingen en maatregelen kenbaar aan de Gemeentebesturen. Opvallend daarbij is, dat in de daaropvolgende brievenregen afkomstig van deze overheid de ziekte telkenmale een andere naam meekrijgt zoals, Veepest, Veetyphus, Rundertyphus, Runderpest of gewoon de "Veeziekte".

Keer op keer worden de plaatselijke bestuurders opgeroepen toch vooral alle maatregelen te treffen om verspreiding tegen te gaan, maar van een harde ingreep was echter geen sprake omdat met de aanwezige wetgeving zware sancties ontbraken. Men liet de verdere uitwerking en preventie over aan de haar ten dienste staande "deskundigen".

En deze houden het voorlopig bij "Het op afstand

houden van mens en enig ander vee tot een afstand van 50 Nederlandse ellen (circa 30 meter) – de mest zo veel mogelijk direct te verwijderen – de grond met run te bestrooien – zorgen voor veel verse lucht en voldoende licht – geen nieuw vee kopen of anders deze drie tot vier weken afzijdig te houden – en roestend ijzer in het drinkwater te doen of dit laten verzuren door zoutzuur of vitriool."

Uitzondering vormen de missives van de Commissaris van de Koning die zijn brieven wat meer lading meegeeft door voortdurend te wijzen op een algemene meldingsplicht bij uitbraken en tevens strenge straffen in het vooruitzicht stelt bij het niet naleven van geldende wetsartikelen. Boeten tussen de 25 en 75 gulden met of zonder hechtenis van drie tot zeven dagen kunnen tegemoet gezien worden, met als toevoeging dat op nachtelijke overtredingen altijd gevangenisstraf staat. Het mocht achteraf bezien allemaal weinig effect sorteren, omdat deze epidemie bijna twee jaar voort heeft kunnen woekeren en het bevestigt eens te meer dat al deze regelgeving veel te kleinschalig en te vrijblijvend werd toegepast.

Snelle verspreiding

De gevolgen dienen zich vervolgens al heel snel aan. Op 18 September 1865 wordt veepest geconstateerd bij het vee van Jan van Niekerk en Jan van der Meent, die gezamenlijk een stal gebruiken in

Maarseveen. In Oktober is het virus al aanwezig in de stalling van Jan Cromwijk te Snelrewaard. Dat de verspreiding zo snel om zich heen kon grijpen lag eigenlijk voor de hand. Het was algemeen bekend dat wanneer er in 'n buurtschap of kleine gemeenten vermoedens waren, of dat er melding werd gemaakt van veepest, men de getroffen en in eerste instantie moest verwijzen naar een veearts elders in de regio. Voor de Commissaris van de Koning was deze hevige uitbraak reden genoeg om per direct Dr. W.F.P. Riehl tot inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezicht in Utrecht en Gelderland te benoemen.

Maar vanaf December 1865 gaat het echt mis en worden net na Sinterklaas explosieve uitbraken gemeld in Zegveld, Kamerik en Breukelen/Nijenrode. In Januari 1866 breekt niet alleen runderpest uit op de boerderij van de Wed. P. Toornend in de Hornmeerpolder in Aalsmeer maar o.a. ook in de Banken nabij Uithoorn, in de stal van C. van Egmond. Daags voor oudjaar bevestigt Rijksveearts Jan Andries Hinze te Woerden de bange vermoedens van landbouwer Cornelis Stout in de polder Groot Westveen onder Wilnis. Het is voor de overheid directe aanleiding de Polder Groot Westveen tot "Besmet Land" te verklaren. Vinkeveen e.o. zou een zelfde lot beschoren zijn. Op tien Januari heeft het virus zich genesteld in de stallen van S. van Wees Wzn in Abcoude Baambrugge. Daarna volgt de polder Demmerik in Vinkeveen en krijgen J. Voorend en Jan Kok er als eersten mee te maken. Ook David Oudshoorn blijft niet gespaard net als Jan Goedhart, Cornelis Verlaan, Gijsbert van Dijk, Willem Burggraaf, Gerrit van Blokland en veehouder F. Bosman met zijn zwart bonte blaar no. 21 en tevens de zwartbonte pink no.36 met bles. Nog voor het einde van Februari waren tien boerderijen in deze polder besmet geraakt en een maand later nog eens 36. De meest opvallende melding komt op 17 April uit de stalling van de Wed. W. van Bijleveld waar vastgesteld wordt dat al haar 9 melkkoeien besmet zijn.

Aanscherping maatregelen

Verscherpte maatregelen volgen en richtlijnen worden drastisch bijgesteld. In de volgende Provinciale verslagen worden middelen en maatregelen aangedragen om de epidemie te lijf te gaan. Met natte kalk en chloor moest de besmettingshaard worden bestreden. Al het gebruikte stalgereedschap moest worden afgewassen met krachtig chloorkalkwater en diende met schoon water nagespoeld te worden. Koetouw, rugdekken van verdacht vee moesten worden verbrand en de mest en ligstroo begraven in een kuil van anderhalve el diep om deze vervolgens af te dekken met een handpalm dikke ongebluste kalk.

Vaak werden deze vervolgens herkenbaar gemaakt door deze te beplanten met kleine bomen of struiken, de zogenaamde "pestbosjes". De stal zelf diende berookt te worden met chloorgas en gereinigd met kreosoot, of water aangemaakt met teer, kalk of carbolzuur. Verder volgden verboden op alle invoer en doorvoer van rund en wolven, verse runderhuiden of andere beestenvellen, hoorns, hoeven of klauwen, ingesmolten vet, mest onbereide wol, alsmede stalgereedschap uit de Provincie Utrecht en Zuid Holland.

Gedood of gestorven vee moest begraven worden in daartoe aangewezen kuilen van twee ellen diep. Vervolgens moest de huid gekerfd worden en daarover werd dan koolteer gegoten, om te voorkomen dat het later opgegraven zou kunnen worden voor consumptie.

De besmette hofsteden werden herkenbaar gemaakt door middel van borden met daarop de aanduiding Runderpest. Tevens werd door een uitgevaardigde "lijn van afzetting" het getroffen gebied "gestrengelijk" gecontroleerd. Groot probleem vormde echter de snelle toename van deze besmette en vooral uitgestrekte gebieden, omdat het voor de veldwachters en/of aangestelde hulpveldwachters bijna onmogelijk werd deze dag en nacht adequaat te kunnen bewaken.

Creatieve oplossingen

Een zucht verlichting zal toch geslaakt zijn wanneer veearts J.A. Hinze, inmiddels domicilie houdend in Wilnis, eind juni 1866 rapporteert dat de laatste stallen in Mijdrecht zijn gedesinfecteerd. Vooral door de burgervaders van de betrokken gemeenten. Tenslotte waren zij het toch die het middelpunt vormden van vaak zeer moeilijke omstandigheden. Enerzijds ingeklemd tussen de stugge weerstand bij veehouders die hun zaak zo lang mogelijk probeerden te rekken en anderzijds de strenge controleurs verwijzend naar de regelgeving van een starre overheid. Hoe vaak zullen zij, vergezeld door een veearts, de gang hebben moeten maken naar een getroffen bedrijf om daar de angst en ellende in ogenschouw te nemen. En vervolgens te moeten beslissen over onteigening, het afmaken en vervolgens het begraven van het vee. De schrale vergoeding die de getroffen boer vervolgens kreeg toebedeeld (ca. fl. 140,-) was bij lange na niet kostendekkend en bovendien mocht er geen nieuw vee worden aangevoerd. Maar wat vooral zwaar woog was het uitblijven van inkomsten, omdat diens bedrijf reeds lange tijd "stil" lag en er voortdurend extra kosten gemaakt moesten worden. Een enkele overlevering vertelt dat twee man bijna zes uur bezig waren met het graven van de aangewezen kuil voor

drie gulden. Een hectoliter kalk koste 85 cent, vijf liter petroleum 47 ½ cent, vijf kan koolteer twee kwartjes en uiteindelijk de slachter een gulden vijftig. Dit alles zo'n vier uur nauwlettend gadeslagen door de aanwezige veldwachter voor één gulden. Het was dus niet zo verwonderlijk dat velen van hen op zoek gingen naar "oplossingen". Opvallend daarbij waren de toenemende aantallen noodslachtingen die plaats vonden. Vaak betrof het een koe die wel heel plotseling verdronken was of een beest dat plotsklaps in de weide zijn nek had gebroken. Maar het was ook bekend dat in de nachtelijke uren een gedood en begraven dier door de noodslachter zelf weer werd opgegraven, in grote stukken gehakt om vervolgens in het niets te verdwijnen. Een illustratief voorbeeld hiervan was het aangetaste en gestorven koebeest van Jan Versteeg in Vinkeveen. Samen met Frederik Houdijk hadden beiden met de nodige inspanning het dode beest de stal uit weten te slepen en het voornemen kenbaar gemaakt om het na de verplichte melding aan de Burgemeester J.F. Caspers direct te begraven. Bij terugkomst hoefde dat echter niet meer omdat het dode dier eenvoudig verdwenen was.

Hardere hand

In zijn wekelijkse berichtgeving richtte Burgemeester Caspers van Vinkeveen zich op 10 augustus 1866 tot zijn superieuren om hen daarin te informeren over diens niet toelatende inspanningen deze veeziekte te bestrijden. Tussen de regels door laat hij weten, dat hij zelve in persoon aanwezig is geweest bij enkele veehouders waarbij frauduleuze handelingen vermoed konden worden en hij persoonlijk bij het begraven acidum-sulphuricum (zwavelzuur) heeft gebruikt om huid en vlees onbruikbaar te maken. Hij eindigt zijn relaas met de mededeling dat ondanks een ieders inspanningen inmiddels ruim 500 dieren waren gestorven of gedood.

Enkele weken later is er echter opnieuw sprake van een uitbraak, hetgeen aanleiding is voor de centrale overheid nog krachtadiger te gaan optreden. Zij gaat de krijgsmacht inzetten als hulpmarechaussee om de eerder vastgestelde afzettinglijnen beter te kunnen bewaken. Dit had echter direct gevolgen voor de inzet van de plaatselijke veldwachters, hun aantallen moesten op aangeven van het landelijk bestuur worden ingekrompen. Voor Mijdrecht bleven daarom Everardus van Veen en Maarten Stokhof over en Wilnis moest het zien te redden met Gijsbertus van de Lagemaat en Leendert van Harberden.

Enig schaamrood zal Burgemeester Caspers ongetwijfeld op de kaken hebben gehad, toen hij

zijn superieuren drie weken nadien in kennis stelde van een wel heel vervelend voorval dat op 28 Augustus had plaats gevonden in Vinkeveen/Waverveen. Nadat hij zelf eerst een uitgebreid onderzoek had laten plaatsvinden schrijft hij o.a.; "dat 's nachts om circa half twee, komende vanaf de Nessersluis, een vijftal mannen 'n koppel van 20 koeien door de Gemeente hebben gedreven, met als eindbestemming Overschie bij Rotterdam. Pas bij het tolhek in Wilnis werd hen verdere doorgang geweigerd en maken zij aldaar rechtsomkeer. Ze zien echter kans om, gaande langs de Binnenwaterkade van de toch zwaar besmette Demmerikse Polder, met behulp van een post of draaiplank de Dooiersluis over te steken en hun weg te vervolgen". Als excuus geeft hij aan dat de uitgestrektheid en ligging van zijn Gemeente het hem zeer moeilijk maakt deze dag en nacht te kunnen bewaken.

Militaire bewaking

Het gevolg was wel dat er eind Oktober 1866, een korporaal en drie manschappen werden gestationeerd nabij de Nessersluis, om deze route van Amsterdam naar Rotterdam, die dwars door Vinkeveen en Waverveen liep, beter te kunnen controleren.

In een ander Proces Verbaal meldt hij enkele weken later, dat bij een veehouder 'n reeds gestorven koebeest was opgehangen. Samen met de veldwachter spoeden zij zich naar het plaats van het delict en gelasten de boer het rund onmiddellijk los te snijden, vervolgens te kerven, naar buiten te brengen en onder toezicht volgens de geldende regelgeving te begraven. Half December van dat zelfde jaar bericht hij, dat hem ter ore was gekomen dat onbekende lieden het plan hadden opgevat verdacht vlees in verkoop te gaan brengen voor drie, vier en vijf cent het pond. Hetgeen nota bene plaats zou gaan vinden in de turfschuur van Wethouder Rietveld in de Vinkeveense Polder aan de Veenzijde. Samen met de veldwachter waren zij op onderzoek uitgegaan om aldaar aangekomen vast te moeten stellen dat de schuur echter op slot was en er geen bewijzen of strafbare feiten werden aangetroffen.

Tenslotte.

De feiten en verslaggeving liegen er niet om. Deze epidemie die tot het voorjaar van 1867 zou blijven voort woekeren resulteerde uiteindelijk met vreselijke getallen. De runderpest van 1866 trof landelijk 40.659 dieren, waaraan er uiteindelijk 23.298 stierven. Het Provinciaal verslag specificeert vervolgens deze melding en geeft aan dat er in Mijdrecht 1247 waren aangetast waarvan 718 beesten het niet overleefden. Wilnis telde

Pal voor sluitingstijd gevonden !

Onderstaand artikel over de lederwarenfabriek Kooi te Mijdrecht stond op vrijdag 27 november 1936 in het dagblad De Standaard.

Zie ook pagina 16 in dit nummer

De Lederwarenfabriek R.J.Kooi Te Mijdrecht

De lederwarenfabriek R.J.Kooi werd opgericht den 1en Augustus 1922. Op bescheiden schaal werd begonnen met de fabricage van rijwielzadels, waarvan eerst alleen de lederbewerking werd uitgevoerd. Veerenstellen werden aangevoerd uit het buitenland. Al spoedig mocht de fabriek zich in een regelmatig bloei verheugen en werd overgegaan tot de installatie van pers- en stampwerken, veerendraaijerij, een bankwerkerij, smederij, lakinrichting en verfspuiterij. Verschillende andere artikelen als tassen, kleine lederwaren, en metaalwaren werden aan de fabricage toegevoegd.

Vele handen vinden in dit nijvere bedrijf, dat zich nog steeds uitbreidt, stationnair arbeid en Mijdrecht verheugt zich terecht over de plaats welke de fabriek in de rij hare bedrijven inneemt. De heer Kooi verklaarde nog in een interview dat West-Utrecht zich kenmerkt door een ijverige, werkwillige bevolking, welke eigenschappen van trouw en aanhankelijkheid het mogelijk maken onder aangename verstandhouding aan den opbouw van een bedrijf te arbeiden.

De bezetting der leidende plaatsen is als volgt:

Hoofdschef: H. Verburg;

Chef-Lederwaren: G.Slingerland;

Chef-metaalafdeling: J.v.d.Berg;

Chef -- Bankwerkerij: J.G.Klinkhamer.

Een zadel, goed voor groot en klein!

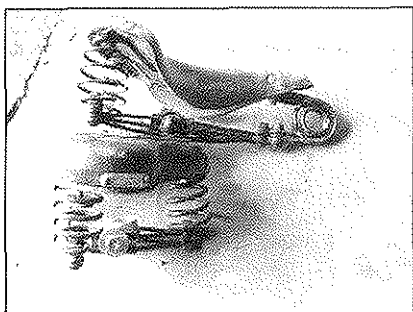
Een zadel, zonder smart of pijn!

Wat een ERJEKA-ZADEL biedt,

Vindt in het land zijn weerga niet.

LEVERING UITSLUITEND
VIA GROSSIERS en HANDEL
R.J.KOOI

LEDERWARENFABRIEK MIJDRECHT

Vanuit het bestuur

Jeugd en geschiedenis

In het kader van de derde jaars geschiedenislessen VMBO kunnen de leerlingen van het VLC enkele opdrachten uitkiezen, die met de regionale historie te maken hebben: interviewen van ouderen, achterhalen hoe en waarom straatnamen gebruikt zijn, behoud van historisch waardevolle zaken of landschappen, een tentoonstelling verzorgen enzovoorts.

Ook op basisscholen wordt vooral door het geven van gastlessen (Wiesje Dijkxhoorn) aandacht aan de regionale geschiedenis geschonken.

Films en foto's

Regelmatig worden foto's of filmbeelden uit het verleden aan de vereniging aangeboden. Soms in bruikleen, soms ook definitief. Dit door de vereniging verkregen materiaal wordt in beheer gegeven bij het streekarchief. Het overzetten van oud beeldmateriaal van bijvoorbeeld glasnegatieven naar Cd-rom is een bijzonder tijdrovende zaak. Hierbij zijn we altijd afhankelijk van vrijwilligers.

Algemene zaken

Bijzonder verheugd zijn we met de definitieve toetreding tot ons bestuur door Jan van Loo. Binnen het bestuur beheert Jan geen speciale portefeuille maar houdt hij zich bezig met de post algemene zaken. Tevens zal Jan van Loo als tweede voorzitter optreden. De eerdere toezegging van Harry van den Dungen om toe te treden tot het bestuur is uiteindelijk niet doorgezet.

Nieuwe secretaris

Overigens zijn we naarstig op zoek naar een nieuwe secretaris. Na acht jaar trouwe dienst zal Henk Strubbe in april de fakkel overdragen.

Huis aan huis

Met het oog op de Anton Pieck-tentoonstelling die vanaf 2 april in het Veenmuseum in Vinkeveen georganiseerd wordt, zal eind maart een gezamenlijke folder verspreid worden door het museum en onze vereniging.

In de folder vestigen we de aandacht op de tentoonstelling met prenten uit het werk van Anton Pieck. Tevens roepen we op tot het lid worden van de historische vereniging of toe te treden tot de 'vrienden van het museum'. Niets houdt u tegen om aan deze aandacht extra ruchtbaarheid te geven.

Vinkeveen

Voor het nieuwe project van de Stichting Proosdijer Publicaties, "De geschiedenis van Vinkeveen", is inmiddels een redactiegroep gevormd. De eerste onderzoeken zijn inmiddels gestart. Het project zal waarschijnlijk enkele jaren in beslag nemen, vooraleer een boek gepubliceerd kan worden. Uw suggesties of tips voor bijdragen worden met belangstelling ingewacht door Bert van Solinge.

Algemene vergadering

Op woensdagavond 13 april is onze volgende algemene ledenvergadering in het gebouw van De Schakel in Wilnis. Naast het bespreken van de gebruikelijke algemene zaken hebben we na de pauze een lezing over kerkgebouwen in het algemeen en die van De Ronde Venen in het bijzonder. Graag tot ziens in Wilnis.

Op 16 juni 2005 wordt weer een interessante excursie georganiseerd. U kunt dan met de Heuvelrug Express, de excursiebus van het Utrechts Landschap, het gebied van de Stichtse Lustwaranda ontdekken. De bus maakt een rondtoer langs een unieke gordel van buitenplaatsen die loopt van De Bilt tot aan Rhenen. Ook kunt u kennis maken met de parkbossen in Engelse landschapsstijl, romantische doorkijkjes en zeldzame planten en dieren. Om 11.00 uur komt de bus ons ophalen op de parkeerplaats van het hockeyterrein in Mijdrecht en we zijn daar om ongeveer 17.00 uur weer terug. De kosten zullen 12 euro p.p. bedragen. U kunt zich hiervoor nu al aanmelden bij Wiesje Dijkxhoorn.

Tevens staan dit jaar nog een lezing over genealogie (11 oktober in de Rabobank) en een lezing over stationsgebouwen (22 november na de Algemene Vergadering) op de rol. Van harte aanbevolen.

Programma Lezingen en excursies 2005

Zaterdag 2 april tot 28 mei
Tentoonstelling over de werken van Anton Pieck
i.s.m. met het Museum in de Veenen
Locatie: MUSEUM IN DE VEENEN, Herenweg
240 in Vinkeveen

Woensdag 13 april
Ledenvergadering met aansluitend een lezing
over o.a. Rondevense kerken en kathedralen .
Locatie: DE SCHAKEL, Dorpsstraat 20 in Wilnis
Aanvang 20.00 uur

Donderdag 16 juni
Excursie naar de Stichtse Lustwarande. Vertrek
vanaf de parkeerplaats bij de hockeyvelden te
Mijdrecht. Kosten ongeveer 12 euro.

Dinsdag 11 oktober
Lezing over genealogie
Locatie: Rabobank Veenstroom, Bozenhoven 93
te Mijdrecht

Dinsdag 15 november
Ledenvergadering met aansluitend een lezing over
de geschiedenis van de stationsgebouwen langs de
Haarlemmermeerspoorlijnen en in het bijzonder
die van De Ronde Venen

Nieuwe leden sinds november 2004

Dhr. Marc Meijering Vinkeveen
Mevr. H.W. De Bruin Den Haag
Dhr. Peter Quiel Mijdrecht
Dhr. Hans Van Veen Mijdrecht
Dhr. J.A. Turkenburg Mijdrecht
Mevr. J.E.N. Glasbeek Amsterdam
Mevr. M. White Wilnis
Dhr. M. Pauw Mijdrecht
Dhr. N. Heijes Mijdrecht
Dhr. H. Kroese Mijdrecht
Mevr. J. Feddema Vinkeveen
Dhr. Rene Waning Mijdrecht
Dhr. Edwin Walter Mijdrecht
Dhr. Eric van Dam Mijdrecht
Dhr. Koos van Der Helm Mijdrecht
Dhr. Jos van Zijl Wilnis
Dhr. J. Hersignij Mijdrecht
Dhr. J. Vermeij Mijdrecht
Dhr. F.J. Versteeg Mijdrecht
Dhr. H. Voortjes Amstelhoek
Dhr. P. Koeleman Mijdrecht
Dhr. H.G. Klerks Mijdrecht
Dhr. R.W.M. Bootsma Amstelveen
Dhr. J. Vedder Wilnis
Dhr. A. Haveman Wilnis
Dhr. W.A. Zaal Vinkeveen
Dhr. M.H. van Balgooi Mijdrecht
Dhr. Gerrit Verweij Mijdrecht
Dhr. J.G. Reurings Wilnis
Mevr. A. v.d. Horst-Kolenberg Amstelveen
Dhr. J.J. van Dasler Vinkeveen
Mevr. Bea van den Heuvel Mijdrecht
Mevr. A.A. van Straalen-Struijk Mijdrecht
Dhr. Ykema Mijdrecht
Dhr. B. Versteegh Waverveen
Mevr. Th. Veelenturf Kudelstaart
Antiquariaat Dat Narrenschip Vinkeveen

Het is tijd voor maatschappelijke betrokkenheid. Het is tijd voor Rabobank Veenstromen.

Kunst, cultuur, sport en evenementen. Uw Rabobank is er altijd bij. Meedenkend en betrokken. Want als coöperatieve vereniging weten wij wat samenwerken betekent. Samen werken aan gemeenschappelijke doelen.

Kortom: Rabobank Veenstromen is er ook voor u. Behalve financiële steun, stellen wij ook andere middelen beschikbaar. Het gaat bij ons niet alleen om bankieren. Daar waar nodig dragen wij ons steentje bij aan de leefbaarheid en duurzaamheid van de lokale gemeenschap. Betrokkenheid tonen dus! Dat is het karakter van uw Rabobank.

Rabobank Veenstromen, Postbus 23, 3640 AA Mijdrecht. T (0297) 29 26 00.

Rabobank